

કીલવાના સવાલ જવાબ

યાને

આફતાબે હીદાયત.

નવી પ્રગટ કરનાર,

જેદલજી ધનજી કામા.

અમરેલી—કાઠીઆવાડ.

દીપત ચાર આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૦૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કીમલાન, ૨૫૫૮૭૮૧૧

વિષય ૫૭૨૪:૨૨

કીલવાના સવાલ જવાબ

જાન

યાને

આફતાબે હીદાયત.

સ્વી પ્રગટ કરનાર,

એફસજી ધનજી કાખા.

અમરેલી—કાઠીઆવાડ.

પ્રિ. સ. ૧૯૧૮

દી. સ. ૧૩૩૫.

આવૃત્તિ પહેલી.

નકલ ૫૦૦

અમદાવાદ લાલ દરવાજા લાલકાજી હોજવાળા મકાનમાં
આવેશા ધી અમરસિંહજી પ્રોપ્રિય પ્રેસમાં
પસાણુ નુરજાન અમીરખાને છાપી.

કીમત ચાર આના.

મુજરાત વિધાપીઠ
અમદાવાદ
૭૬૦૦
મુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંપ્રદેશ
પૃષ્ઠ ૫૨:૫૨

૪૦ સં ૧૯૦૫ ની સાલમાં ઇસ્ટ આફ્રીકાના અંદર
“ કીન્નવા ” માં ખોજ શરીફ નુરમાહમદ, સુલેમાન વાલિ
તથા હાજી સુલેમાન બીમજી તથા નામદાર આગા મુન્નતુલ
મહમ્મદશાહ સાહેબ વચ્ચે ત્યાંના વડા જર્મન અધિકારીએ
કરી આવેલી ગોઠવણ મુજબ, કેટલીક મજદૂરી બાબતની
શંકાઓનું નિવારણ કરવા તથા ખુલાસા મેળવવા સવાલ
જવાબ થયા હતા. આ સવાલ જવાબ અમારા તરફથી
પ્રગટ થતા માસિક “ નુરે હીદાયત ” ના પહેલા વર્ષના
ત્રીજા અંકમાં છપાયા. મજદૂર સવાલ જવાબમાં ઈલે
ફ્ટીસુદી, ઇલ્મે મંતક, ખુખી, મારફત, હીદમત, હીદાયત
ઇમામતનો પાવર, સમાધાન વિગેરે બાબતો હોવાનું આ
મારા મિત્ર મીં વસ્તેજીએ “ હાજર ઇમામની હીદાયત ”
એ નામનું ચોપાન્યુ રચી જાહેર ક્યું અને તે સાથે તે
ચોપાન્યામાં “ જે ત્રણ જણાઓએ આ સવાલ પુછ્યા,
તેઓ હાલમાં ક્યાં છે અને કેવી હાલતમાં છે ? ” તેવી
હકીકતની તથા સવાલ જવાબનું લખાણ “ ટુક સાર
તરીકે આવેલી વીગતમાં સહરાગનની શંકા રહે છે તે
કરતાં જે સંપુર્ણ રીપોર્ટ તરીકે લખાએલી હોત ” ની માગ-
ણીઓ કીધી. અને એ રીતે તેમની માગણીઓને ઇત્સાદ

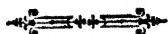
આપનાં કામ અમારા પર ફરજિયાત આવી પડ્યું. તેથી તે સંજ્ઞે અમારી પાસે જે આધાર હતો તે પ્રગટ કરવો મુનાસબ લાગ્યો. અને અમારા મિત્ર મી० વરતેજીએ સવાલ જવાબનાં લખાણમાં ઇલ્મે શીલસુદ્ધી, ઇલ્મે મંતક, ખુખી, મારશત, હીકમત, હીદાયત, ઇમામતનો પાવર, સમાધાન વિગેરે હોવાનું કહી, તેની દલીલો વિશે તેમાં વિવેચન કીધું. આ ઉપરથી તેમની માગણીનો સ્વીકાર કરવા સાથે ઉક્ત બાબતપર ફટકોક છેરટે નિર્ણાયક મતપર જવાને ઉપયોગી થઈ પડે તેવો ખુલાસો પણ આપવો અમોને મુનાસબ લાગ્યો. અને તેથી તે આ નાનકડા રીસાલામાં આપી મી० વરતેજીની માગણીને વ્યવહાર અમલમાં મુકી અને તેઓ ઉક્ત બાબતપર વધુ શીલસુદ્ધી, મંતક, ખુખી, હીદાયત, હીકમત, સમાધાન વિગેરે પર પ્રકાશ પાડે તેનો માર્ગ તેમને સરલ કરી આપ્યો છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે, અમારા મિત્ર મી० વરતેજી માગેલી વસ્તુને મળતાં પોતાની કબુલતને વ્યવહાર અમલમાં મુકી, વાચક વર્ગની અભિલાષાને તૃપ્ત કરશે.

કોમી સેવક.

એદલજી ધનજી કાખા.

કીલવાના સવાલ જવાબ.

ઈ. સ. ૧૯૦૫ ની સાલમાં નામદાર આગા સુર સુલતાન મહમદશાહ સાહેબ શ્રી કીલવા (ધરટ આફ્રીકાનું ખંદર છે) ખાતે પધાર્યા હતા. ત્યારે ખોળ શરીફ તુરમાહમદ, ખોળ મુલેમાન વાલજી તથા હાજી મુલેમાન બીમજી એમ જણ ત્રણે નામદાર આગા સાહેબને કેટલાક સવાલો પુછ્યા હતા અને નામદાર આગા સાહેબે તેના જે જવાબો આપ્યા હતા તેનો ટુંક સારખોળ પબ્લીકની જાણ માટે “નુરે હીદાયત પુ. ૧ હું અં. ૩ જે” ના પેજ ૧૬ થી ૧૮ ઉપર આપવામાં આવ્યો છે. નામદાર આગા સાહેબ ખોળઓના ઉપાધ્યાય, તેથી ખોળઓ તેમને ધર્મ સંબંધી સવાલો પુછે અને આગા સાહેબ તેના જવાબો આપે અને તેના સવાલ જવાબ ખોળ પબ્લીકની જાણ માટે ખોળ કોમનાજ માસિકમાં છપાય એ એક સાધારણ બાબત છે.

કીલવા ખાતેના સવાલ જવાબ “નુરે હીદાયત” માં પ્રગટ થયા પછી, આજદીન સુધી તે માટેનાં એક શબ્દ પણ તેમાં દિયારાયો નથી અને કાંઈપણ તુકતેચીની વગર તે વાત હતી ન હતી થઈ જવા પામી હતી; પરંતુ અમારા મિત્ર મી. વરતેજી, કે જે સુતા શાળા જગાહમાં પોતાની મોટાઈ માને છે અને ખાનાઈઓના દયાયતા જનુન

ને સજીવન કરવા માગે છે અને પ્રથમના ઝતુનના ધમકી બર્યા ઇશારાઓ કલમ ચોરી ચોરીને આપતા રહે છે તેણે તેને કીકેટનો દડો બનાવવા બાજુ રચી છે અને તે માટે “હાજર ઇમામની હીદાયત અને મુનાફકોનો દુરાગ્રહ” એ નામની થોડાં પાન્યાંની ચોપડી ગઝ સાલમાં લખી છે જેને મી. મુખતાર નાનજીએ છપાવી છે. જેની એક કોપી ટપાલ રસ્તે અમોને મળવા પામી છે કે જે હમણાં અમારા ટેબલ પર પડેલી છે.

આ ચોપડીના સંબંધમાં કાંઈપણ મત ઉચ્ચારતાં પૂર્વે મી. વરતેજીની માગણીને અમો ધનસાફ આપવા માગીએ છીએ. વાચક વર્ગ એ વાત સારી પેઠે સમજે છે કે વર્તમાન પત્રો તથા માસિકોમાં કેટલાક લખાણો તેના અધિપતિના તથા કેટલાક બીજા લેખકોના હોય છે. આ સવાલ જવાબનું લખાણ પણ બહારથી આવેલું સ્પષ્ટજ છે અને તેથી આપવામાં આવેલા કુંક સારના આવેલા લખાણ સાથે જે કાંઈ વિશેષ લખાણ આવેલું તેજ અમારી પાસે અમારા મિત્ર મી. વરતેજીને ધનસાફ આપવાનું અમારી પાસે સખળ સાધન છે અને આવા લખાણનીજ મી. વરતેજીએ પોતાના લખાણમાં અપેક્ષા દરશાવેલી હોવાથી જે તે લખાણ અમો આપીએ તો તેમના મનનું દરેક સમાધાન થવા ઉમેદ છે. પ્રથમ મી. વરતેજીની માગણીના લખાણનો પેરો નીચે આપીએ છીએ. મી. વરતેજી પૃષ્ઠ ૩ ઉપર લખે છે કે:—

“ આ સવાલ જવાબ ઉપર વિચેચન કરવા પહેલાં અમે
 “ એ બાબત જાણવા માગીએ છીએ કે, જે ત્રણ જણા-
 “ એએ આ સવાલ પુછ્યા તેઓ હાલમાં ક્યાં અને કેવી
 “ હાલતમાં છે ? તેની હકીકત જણાવો હોત અને ખીન્નું
 “ એ કે ટુંક સાર તરીકે આવેલી વોગતમાં સહરાગતની શંકા
 “ રહે છે. તે કરતાં ને સંપૂર્ણ રીપોર્ટ તરીકે લખાયેલી
 “ હોત અને તે બાબતમાં એકજ પક્ષના માણસો હોવા
 “ છતાં તેના વાજખીપણા માટે જાહેર ધનસાધ ખાતર
 “ સાક્ષી જેવી વિગતો દાખલ રાખી હોત ! ”

ઉપરના લખાણમાં મી. વરતેજ પ્રથમ એ બાબતનો
 ખુલાસો માગે છે કે જે ત્રણ જણાએએ આ સવાલ
 પુછ્યા, તેઓ હાલમાં ક્યાં અને કેવી હાલતમાં છે ? આવો
 ખુલાસો આપવાની જવાબદારી અમારે સીર આવી શકતી
 નથી; તો પણ તે સંબંધમાં અમેને જે માહિતી છે તે
 આપીએ તો અમારા મિત્રને ખુલાસો મળી શકે છે એમ
 ધારી આપીએ છીએ. જોન શરીફ નુરમાહમદ તથા તે-
 મના પીતા નુરમાહમદ મુળજી હાલમાં કીલવા ખાતે મોજુદ
 છે. તેઓ મુળ મહુવાના રહીશ છે અને કેવી હાલતમાં
 છે તે થોડા વર્ષ પહેલાંના તેમના કાગળના વાચનથી (જે
 કાગળ નીચે આપવામાં આવ્યો છે) થશે. અને હાલમાં
 તેમની ખેરો આશીયતનો પત્ર આવેલો હોવાથી તેઓ
 હમણાં પણ પ્રથમ પ્રમાણેના હશેજ. બાકી અમેને અમારા

કોઈપણ ગ્રાહકને તેની હાલમાં કેવી સ્થિતિ છે તે જાણવાની કશીપણ હાજત હોતી નથી. તેથી જો વધુ ખુલાસાની અપેક્ષા મીં વરતેજી ધરાવતા હોય તો તેમનાપર બારેબાર લખી મંગાવી શકે છે.

હાજી સુકેમાન વાલજી મુળ જાંબુડાના રહેવાશી હાલમાં મોખ્યાસામાં છે અને તેમની સ્થિતી પણ કીતવા પ્રમાણેની હોવાનું અનુમાન કરીએ છીએ. તેમનો છેલ્લો પત્ર ગત વર્ષના છેલ્લા માસોમાં અમોને મળેલો છે. હાજી સુકેમાન ભીમજી મહુવાના રવીશ દુનિઆથી રેકલત કરી ગયા છે. આ સવાલ જવાબ જમાતખાનામાં સધળી જમાતની રૂબરૂમાં થયા છે. એ ત્રણે આસાગીઓની સવાલો પુછવામાં આવ્યા તે વખતની સ્થિતિનું કાંઈક વિશેષ જ્ઞાન ખોજી શરીફ નુરમાહમદના પત્રથી થઈ શકે છે. અને આટલો ખુલાસો અમારા મિત્ર મીં વરતેજીને બસ થશે.

ખાજીનું ટુંકસારજ આવેલો પ્રગટ થયો છે. માત્ર અમોએ તેમાંના કેટલાક ગરમ શબ્દોને નરમ શબ્દોમાં બદલાવી અસલ બાબત જેવીને તેવી રજૂ કરી છે. મુળ ટુંક સારજ આજ્યાનું અમારા મિત્ર મીં વરતેજી રજૂ કરવામાં આવેલા પત્રથી જોઈ શકશે. સાક્ષીમાંતો નામદાર આગા સાહેબ તથા સધળી જમાત મોજીદ છે જે ઘણી મજબુત અને વજનદાર હોવામાં મીં વરતેજી શંકા લઈ જશે નહિ.

કહેવત છે કે “ નાચવું નહિ તો આંગણું વાંકું ” તેમ
 આડા અવળાં નિરર્થક ફાંફાં શોધવાનું પોતાની ખસલત
 પ્રમાણે મીઠું વરતેજી શોધવા લાગ્યા. સવાલ તથા જવાબ
 રજી થાય છે ત્યારે સવાલ પુછનાર ક્યાં અને કેવી હાલ-
 તમાં છે તે જાણવાની નિરર્થક પંચાતીમાં ઉતરવાનું શું
 કારણ હશે ? પ્રથમ ટોઈ જંગમ્મારમાં હોય અને પછી તે
 મોખ્યાસામાં આવી રહે. પ્રથમ ખીમાર હોય અને પછી
 તનદુરસ્ત થાય. પ્રથમ તવંગર હોય તે પછી ગરીબ થાય
 અથવા પ્રથમ ગરીબ હોય અને પછી શ્રીમંત થાય તેવી
 બાબતો વિશે ચર્ચામાં ઉતરવું એ નાહકનું મગજ મારવા
 જેવું અને નવરાનું દામ છે. અમારા મિત્રને બે બહુ
 દુસ્સદજ રહેતી હોય તો હરીના મંદીર (માંડવા)માં જઈ
 હરીખવાસની માળા હાથમાં લઈ સીજદા કર્યા કરે તો
 તેમની ઈચ્છાને તૃપ્તી મળે. હવે બોળ તુરમામદ મુળજનો
 કીલ્લવાથી આવેલો પત્ર નીચે આપીએ છીએ.

કીલવાનો પત્ર.

“કીલવા તા. ૩-૨-૧૪”

“મહિરખાન,

ખીરાદર એદલજીભાઈ ધનજીભાઈ.

અમરેલી-કાઠીયાવાડ.”

“જત આપના તરફથી તા. ૨૦-૨-૧૪ નો લખેલ પત્ર અંતે તા. ૧૨-૩-૧૪ નો પોતે. તમારા લખવા મુજબ સરવે વીગત જાણી. બાદ આપે અમારા પ્રત્યે લખાણ જરા વિશેષ લખેલ, તે દરજ્જે અમેને હજી ખુદાએ નસીબ કર્યો નથી પણ અમારા વડવાઓ યાને અમારા દાદા મનજીભાઈ દિકા માણેકને નસીબ થયો હતો. ધનશા અહલા ખુદા અમને પણ તેમાંથી થોડું નસીબ કરે. આમીન. પણ ખુદા દમાનની સલામતી રાખે તોપણ ગનીમત છે.”

“બાદ દાનની લાગણી તો ખુદાના ફજલો કરમથી નાનપણથી મહુવામાં કોઠીનારવાળા મજનમીઆ સાહેબ અમારા ધરતી પાછળ રહેતા હતા ત્યાં મારા કાકા શામજીભાઈ મનજી સાથે પડવા જતો હતો. ત્યાંથી નીમાજ-સલામ-મજલીસ વીગેરેની તાલીમ મળી. બાદ સા. ૧૯૧૭ ની સાલમાં ધોધાની પેઠી પર જવું પડ્યું. ત્યાંથી સા. ૧૯૨૧ ની સાલમાં જંગ-બાર હસનભાઈ શુદામહુસેન બાવનગરવાળા, જે યાવર

મુંલાણી જામનગરવાળાની મજબુત દુકાન હસનભાઈ ચાવરની
 કુ. ના નામથી ચાલતી હતી તેની નોકરીમાં જોડાયો. તેમને
 ત્યાં દર જુમેરાતની મજલીસ થતી હતી તેમાં ખાસ હસન-
 ભાઈ પોતે રોઝતુશ શોહોદા સારી ઢબથી પડતા હતા. તે
 બાદ મરહુમ માહામદ વાઘજીની કુ. માં રહેવું પડ્યું, ત્યાં માશા-
 અદ્દા પોતે પરહેજગાર તથા પાકા ઈમાની હતા. તેની દુકાનની
 નોકરી મળવાથી દીલ મજબુત થયું. બાદમાં ૧૯૪૦ ની સાલમાં
 કીલ્લામાં દુકાન ખોલી ત્યારે મરહુમ લાખા ધાનજી તથા સચ્ચેદીના
 પીરણીની તથા હાજી અલીયા જુમાણીની મદદથી કીલ્લા
 દુકાન ખોલી. અત્રે તો સરવે આગાખાની ચુસ્ત હતા; પણ
 ખાનામાં જાગરણ થતું. કોઈને ઘેર મજલીસ કરવી હોય તો
 રજા નહિ હતી. ખાનામાં કરતા, પણ મજલીસ ગમે તંદલી
 વાર પડતા. માતમ કરતા. ૧૪ માસુમીનના નામની સલવાત
 દરદ વીગેરે જીયારતનામું પડતા. એથી ત્રણ દલાક મજલીસ
 પડતા, તેમાં મોટી કોમ કચ્છી લોકોની, બાકી જુજ જામ-
 નગરીઆની, બાકી એક ભગત જુનાગઢનો હતો. તે સરવેને
 ફરેમ દેતો ને માયના ઉંધી સમજાવતો વીગેરે. તેણે અમારા
 વસ્તે જમાતમાં ખોદણી કરી, જે તે મહુવાઈ છે ને મહુ-
 પાને આગાખાને કુદા દહો છે. અને તે બેઈમાની છે.
 ઘટપાટ તો કોઈ દીક્સ પીતો નથી માટે ધીયાન કરજો
 અને તે કહે છે જે ગટપાટ પીવું તે હઝરત હમામ હુસેન
 આલુ કુદીર પીના બરાબર છે વીગેરે. વળી તે જામનગર

વાળા માહમદ વાલજી હરજનો મળતીઓ. છે વીગેરે સમ-
 જાળ્યું તેથી જમાતે મને તેડાવી કપડો આપ્યો. તે વખતમાં
 બે જણાઓ અમારી પાસે ખાત્રી મારે આવ્યા, જે આ
 વાત કેમ છે. તો જવાબ દીધો જે કીચવામાં બે વરસ થયા.
 કોઈને કોઈ વાત કરી નથી. પણ હું સુમાનીઓ છું. ઘરે
 નમાજ પડું છું. મજલીસમાં ખાતે આવું છું પણ સરવે
 ભગતની સાથે હુવા સદા કરવા વગર છુટકો નથી; પણ
 ગટપાટ પીતો નથી. તે મારા મનમાં સમજી છું, જે ૧૦૦
 ઘર છે તેમાં હું એક કોઈની આંખે થઈશ નહિ.
 પણ પુછશે તો જવાબ દેવા તૈયાર છું ત્યારે તે બંને
 જણાઓએ કહ્યું જે અમો પણ તમારી જેમ છીએ. ત્યારે
 કહ્યું ભલે શીકર નહિ. વળી તેજ દહાડે જમાત ભેગી થઈ
 ત્યારે અમોને પુછાણું. અમોએ કહ્યું જે કહેનાર માણસ
 અમોને આપો, જે તે દીરસો તથા કુરાન ઉપાડી એમ કહે
 જે મને કહ્યું અથવા મારા મોઢામાંથી સાંભળ્યું. જે તે
 તેમ કહે તો રાલ ૧૦૦) સો ગુનેગારીના તૈયાર છે તે
 લઈને બીજી જે સજ્જ હેરાશે તે કપુલ છે. તેમાં તમારે
 પાછું ફરવું નહિ. તેમ જમાતને બેડ આંખો સરખી
 રાખવી, ને આજે હું મારે મોઢે ધકરાર કરું છું જે હું
 ખરેખર મારા મનમાં એમ સમજું છું જે હું સુમાનીઓ
 છું પણ અત્રે ૧૦૦) ઘરમાં હું એકજ ઘર. વળી હું ને
 મારો દીકરો બેડ જણી છીએ. તેથી જમાતમાં તમારી રસમ

પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. તે વિના ચાલશે નહિ એમ સમજી
 પધસાને ઠેકાણે સવા પધસો આપું છું. તેમ નીચાજ વીગે-
 રેમાં આપ મોટાઓ સાથે ચાલું છું. તે હવે જાણવા સારૂ
 આજના મામલા ઉપરથી કહેવા જરૂર પડી તેથી જાહેર
 કરું છું. કોઈની ખીક નથી. તેમ જામાત છે તે સમુદ્ર છે.
 તે સરોવર છે તેની માપના તમે કરો. હવે મને માણસ
 આપો. ત્યારે તેઓ એક ખીજ સામું જોવા લાગ્યા
 પણ વારસ સાહેબ કુરાન પડેલ, વળી લાખા દાનજનો
 આડતીઓ જે કચ્છી હતો તે એક વખતની નમાજ ચુકતો
 નહિ. તેણે કહ્યું જે તુરમકામદ મુગજની વાત ખરી છે.
 તેને માણસ આપવો જોઈએ વીગેરે. ત્યારે ભગતને પકડ્યો
 તો તે (ભગત) શંકા મારવા લાગ્યો. ખીજ જેઓ સમજી
 હતા તેણે કહ્યું જે તમે કોની છેક લીધી ! જાણના નથી
 જે સો (૧૦૦) કચ્છી એક નગરીઓ, સો નગરીઓ
 એક ભાવનગરી, સો ભાવનગરી તો એક મહુવાઈ. જેનો
 ઘણી જંગમમાં નાસર લીલાણીમાં હજાર રાલનો પગાર
 ખાય છે તેમાં શું એટલી અકલ નથી જે કેમ રહી શકીશ અને
 કેમ નથી શકીશ. તે કાષ ગાંડો નથી જે કોઈને કહે. તો
 સો રાલ સામા રાખે નહિ. માટે જરા વિચાર કરવો
 જોઈએ. તેને માણસ આપો. ત્યારે ભગત શંકા મારવા
 લાગ્યો. જે પોતે પોતાને મોઢે કપુલ કરે છે તે ઉપરાંત શું
 જોઈએ. મુખી તથા વારસે ફપકો આપ્યો જે વાત ખરું જુઓ

તો તે' કહી તેથી તેણે તેની નકલ કરી, પણ અસલ તે' કહી તેની તેને ખાત્રી થઇ. તો નીચત તેવી મુરદ. પણ આજદીન સુધી તે વાત ભગતે કરી નહત તે હજી પણ પોતે કસત નહિ ને પાધરો થાત નહિ. જ્યારે તેને ખાખ તેના જેવા મળતે, ત્યારે તેનું જોર વધતે, પણ હવે મને ખાત્રી છે જે આ ગામમાં ઢાંક પીઝોડો ચાલતો હતો તેને ભગતે ખુશ્કો ક્યો. હવે નાતને નહિ સંભાળો તો ખાખ ગામની જેમ આ ગામમાં પણ જે મત થશે. માટે આ વાતને માંડી વાળો મતવખંડે ભગતે માંડી માંગી "

“ ત્યાર પછી એકમાંથી પાંચ, પાંચમાંથી દસ થયા. જુદી મજલીસ ઘેર કરવાની રસમ કાઢી. તેમાં તકરાર થઇ. તેઓ જંગલમાં મોટી જમાત પાસે ગયા. જમાતનો કર ધુવા વીગેરે જેમ જંગલમાં મોટી જમાતમાં થાય તેમ કરવાની કીલ્લાની જમાત મના કરે છે તેમાં હાજી પીરા વલી, નાસર લીલાણી, લાખા કાજી, વેરસી આડવાણી વીગેરેને સામેલ કરી, સામે માહમદ હસનને સાથે લઇ ચારીઆ ટોપણ તથા રેમનલા હેમાણી અલીમાઇ વારસ પાસે કાગળ લખાવ્યો ને ફાજલ ઈમા તથા મામદ જુમાની સહી લેવા ગયા. તો સહી આપી નહિ. તે કાગળ લઇ કીલ્લાની જમાતને આપ્યો ત્યારે ભગતને કહ્યું જે જોયું કે પેલા સો! રાલ આજે લેખે લગાડી આપ્યા. હવે તેઓ થું કરવુંની શીકરમાં પડ્યા. તે લોકો હાજના કરતા હતા પણ

અત્રે ધારીયા ટોપણના સગાં, રેમતલા વારસના સગાં, એક
ખીજના સગાંનો દાગળ તથા લાખા દાનજીના સગા હતાં
તેનો દાગળ બન્નામજીનો હતો. તે સરવેએ જમાતને
કહ્યું જે, મુખીની સહી નહિ હોય તો શું થયું. વારસની
સહી ખરી હોય તો રજા દેવી જ્વેશે. આ ઉપરથી તેમાં
એમત પડ્યા પછી મજલીસ કરી, સાર સરકાર ધુવા
વીગેરે કરી મજલીસ મસ્તોની કરી, આખા ગામમાં ધરને
સાદ ફેરવ્યો ને તેમાં મુખી, ભગત, કામડીઓ તથા વારસ
મળી જણુ પ થી ૧૦ સિવાય સરવે આગ્યા અને નવું
કામ ધામધુમથી ચાલુ થઈ ગયું. ત્યાર પછી ૪૦ જણ
સુમાનીઆ થયા અને કામ વધતું ગયું. ”

“ ત્યારબાદ ઇમામવાડો કરવા માટે ૧ જો થયો ત્યારે
તેમાં વીશ ઘર બાકી રહ્યા. હવે એકસંપ કરી લખત
કર્યું અને કસમ નાંખી સહી કરી. ઇમામવાડો ૩૧. ૭૫૦૦)
સાડી સાત હજાર ખરચી કીલવામાં બનાવ્યો તેના મુતવલી
જણુ ચારે તીમ્યા. તુ૦ મુ૦ મો૦ દા૦ ખા૦ ચા૦ સા૦
તુ૦ એ સમ્રણું રાહેનગત તથા રશીકમાં જખાવેલું છે.
પછી જ્યારે મુતવલી સાક્ષે નુરા તથા ખાકુ ચાંદુ ગુજરી
ગયા ત્યારે જણુ એ ઇસમાઇલ બહુ તથા અલી દીના
ધાલાને તીમ્યા છે. હવે પહેલા વંશપરંપરા મુતવલી ભોગવે
લાયકાત ધરાવે તો. પાછળના જણુ એ નરા કર્યું. તેમના
વંશનો ધ્યાન પડે તો, નહિ તો કાંઈ નહિ. તે પશુ સરવે

જમાતનો મત થાય તો. તેમાં નુરમાહમદ મુળજી તથા તેના છોકરા શરીફ નુર માહમદનો મત ડમલ સમજવો. દેખરેખ તુ. મુ. તથા તેની બાદ તેના છોકરાની સમજવી તેમ રજીષ્ટર કરેલ છે.”

“હવે સ. ૧૯૫૬ માં આગાખાન આવવાના થયા ત્યારે સામી પારટીવાળાએ વાંધો લીધો, જે અમારા આગા સાહેબનું ધરમાન છે જે ઇસમાઈલીમાં સહી આપે તે ખાનામાં આવે વીગેરેનું પાટીયું માર્યું. તે વખતમાં મેં ઢાના ઘર ૪૦ તથા ઇસનાઅશરી ૨૨ હતા. પણ અમો વગર દરકારે હમેશના કાતુન પરમાણે ખાને જતા અને ઇમામવાડામાં પણ જતા તેથી તે લોકોએ દોરડમાં ફરીયાદી દીધી અને કેસ ચાલ્યો. તેમાં ઇસલામલ બન તથા અલીદીના ધાત્રા તથા શરીફ નુરમાહમદ એમ ત્રણ જણ કિમા રહ્યા. જડજ સાહેબે કહ્યું કે, તમારા ઘરની જગો છે તેથી હવે આગાખાનની જગોમાં જવું નહિ ત્યારે અમેએ જડજને જવાગ આપ્યો જે આગાખાનની કંઈ જગો તે સમજતું નથી. તેથી જડજ સાહેબે તેઓને પુછ્યું. જવાગ આપ્યો કે, ખાતું છે તે આગાખાનનું છે ને તે લોકો આગાખાનને ગાળો આપે છે અને માનતા નથી. ત્યારે અમેએ કહ્યું જે, ખાતું છે તે કુલ ખોળઓનું છે પણ તેમાં આગાખાની ધરમ કીયા ખોળના ધરમની યાય છે અને અમે આગાખાનને ગાળો કેતા નથી. તે પછી શરીફ નુરમાહમદે કહ્યું જે આગાખાનના

વડવાઓએ અમારા વડવા ઉપર મોટી મહેરમાની કરેલ જે જંગલી હોંદુ હતા તેમાંથી અમને મુસલમાનનો ખરો રસ્તો દેખાડ્યો અને તેનો ઇતિહાસ ખાનામાં મોજુદ છે પણ તે લોકો (સામાવાળા) તેનો તરજુમો ઉઘો કરે છે અને અમે ખરો કરીએ છીએ વીગેરે. પછી કહ્યું જે અમે આગાખાનના કુટુંબીઓને જે અમારા શરીરની ખેળ કાઢી આપી તેના બેડા શીવડાવી પહેરાવીએ તોય એહસાનનો બદલો વળે તેમ નથી. હવે જડજે કહ્યું કે જે, તમે જંગલી છો. અમારી વીલાયતમાં પણ એવા અમણને જંગલી ખેડુત મજૂર વર્ગના અમારા પાદરીઓને ખુદા યાને ઇસા નખીના છોકરાનો લકબ આપે છે તેવા માટે આ લોકોનું કહેવું બરાબર છે વીગેરે. તેથી બંનેને ખાનામાં જવાનો હક આગાખાન આવે ત્યાં સુધી સાખીત રાખ્યો. ત્યાર બાદ તે લોકોએ આગાખાનને કાગળો લખ્યા, જેમાં લખ્યું જે પ્રશનાઅશરી થોડા છે પણ વગવાળા છે તેથી કાંઈ વળ્યું નહિ. તમે પોતે આવો ત્યારે રસ્તો યશે. ”

“ આગાખાન આવ્યા ત્યારે ૧૨ હવારીઓ યાને જંગ- ખારના ૧૨ જણા મોટાઓ રહીમ લીલાણી, મીરા જેસા, માહમદ રેમતલા હેમાણી, ફાજલ ઇસા, ફાજલ દીનાભાઈ, મેરાલી- ભાઈ કાનઈ રાતના ઉતરી ગામમાં બેઅત કરાવવાની ગોઠ- વણ કીધી વીગેરે. અમારા સાથે ૨૨ ઘર હતા તેને એક બીજાના સગા તથા દયાણુ વીગેરે ફાસલાની માન આપી,

મોટપ આપી, ૧૮ ઘરને ફેરવી સહીઓ લઈ લીધી. તે ૧૮ ઘરમાં ૧૬ ઘર નાનાં ને ૨ ઘર મોટા, ઇસમાઇલ બહુ તથા અલીદીના ધાલા મળી ૧૮, હવે રાતના અરખી ૬ વાગે અમને તેડવા આવ્યા અને અમે ગયા. ઈસ્માઇલ બહુ તથા અલીદીના ધાલાએ અમેને ઘણું કહ્યું, જે ધર્મ ગમે તે પાળો, પણ વાડામાં રહી સહી આપો અને ઇમામવાડાને બદલે ખાનામાં જુદું મકાન આપીશું. મજલીસ સલાત તમે ગમે તે કરો ને તમારા કબજામાં ચાવી રહેશે. અમેએ કહ્યું કે ઇમામવાડો બંધ કરવો ન પડેતો કબુલ છે. ખીજે દીવસે સવારે ચાર જણે જડજની મુલાકાત લીધી અને સરવે હકીકત કહી જે, ખોજઓ આગાખાનનું ઘણું જોર રાખે છે સરવેને દબાવુ કરી ફેરવી નાંખ્યા. બાકી અમે ચાર જણને જરમનનોજ આશરો છે. ત્યારે હીમ્મત મળી જે, તમેને જોઈએ તેમ કરી આપું. ત્યારે અમેએ કહ્યું જે, અમારે સવાલ જવાબ કરવા છે. જડજ સાહેબે કહ્યું કે, તેનો હું બંદોખસ્ત કરી આપીશ.”

“બાદ આગાખાન મેલ ઉપરથી ઉતર્યા ને કોરટમાં કોનસલ જડજની મુલાકાત લીધી. કોનસલે અમારી બલામણુ કરી છાપરે ચડાવવાના બોલ કહ્યા, તેથી કબુલ કર્યું. ખેડ ભેગા રહેશે ને સલાહ કરી આપીશ એવું વચન આપ્યું. બાદ કોનસલે અમેને બોલાવીને કહ્યું જે તમારા આગાખાનને તમારો જમાતખાનો દેખાડો, તેથી જમાતખાનામાં સાથે

ગયા. ત્યારબાદ ઇસમાઈલ બહુ તથા અલીદીના ધાલા તથા મુખી કામડીઆને સાલ પહેરાવી શાખાશી આપી. ત્યાર બાદ ફરજંદ શરીફ તુરમાહામદ તથા સુલેમાન વાલજી તથા મરહુમ હાજી સુલેમાન ભીમજી મળી જણુ ત્રણે સવાલ જવાબ કર્યા. બાદ અરબી છ વાગે પધરામણી તથા કાંગવા ભરાણા. તેમાં આપણા મોટા જણુ, જણુ એએ રા. ૧૨૫) તથા રા. ૨૨૫) અનુક્રમે આપી કાંગવા ભરાવ્યા વીગેરે. ”

“ આગાખાન પોતાની સાથે મેલ ઉપરથી પાણી સાથે લાગ્યા હતા તે પીધું. બાકી એહું વધ્યું તે ગલાસ પેટીમાં ગાખી રાત્રે ગટપાટ રૂપાનાણાંનું કાઢ્યું. તેમાં સરવે જાગરણમાં ગયા હતા. આગાખાન તુરતજ સ્ટીમરમાં જઈ સૂઈ રહ્યા અને ફરી ઉતર્યા નહિ. તેમને ૨૪ કલાક રહેવાનું હતું. તેમાં ૬ કલાક ગામમાં રહી મેલમાં જઈ સુતા અને સવારમાં વહેલા ઉપડી ગયા. બાદ અમને ચારે જણુને જમાતે પુછ્યું જે, તમે ભલે આવો, પણ તમારી પાસે જમાતનો ફર લેશું વીગેરે. તેથી અમોએ તદન બંધ કર્યું. સવાલ જવાબની નકલ ધણી ઉતારી હતી. તેમાં ૧ રાહેનજાત, ૧ રફીકને, ૧ બાગેનજાતને, ૨ મુંબઈ, ૨ જંગબાર, ૧ મોમ્બાસા, ૧ ભાવનગર, ૧ મહુવામાં, ૧ જામનગરમાં, ૧ દારેસલામ, ૧ બાગામોયામાં, ૧ લીંડીમાં એવી રીતે મોકલી. એક પડી હતી તે મરહુમ મારા શામજી કાકા આવ્યા તે લઈ ગયા, તેથી હાલ અમારી પાસે રહી નથી.

પણ તમેએ જોઈ તો હશેજ ; તો પણ હમણાં ખાહેશ કરી, તેથી મોઢે હજી યાદ છે તે નીચે પ્રમાણે મતલબનું સમજવું. જણ ત્રણ વારા ફરતી જે યાદ આવ્યું, તે જેને લાગ આવ્યો તેણે પુછ્યું.”

“ મુલેમાન વાલજી—હજરત અલી અં ને ખુદા કહેવા કે નહિ ? ”

“ આગા સાહેબ—જેને મારફત છે તે ખુદા કહે તો વાંધો નથી. તે શરીઅત ઉપર ચાલે તે જે હજરત અલીને ખુદા કહેશે તો તે કાફર છે માટે તમારે તમારા એતકાદ પ્રમાણે ચાલવું. ”

“ મુલેમાન વાલજી—કેટલાકો અલી અલ્લાહ કહે છે. અને કેટલાકો અલીયુન વલી યુસ્લા કહે છે તેથી મુઝાવું પડે છે. માટે મને મારફત બતાવો. ”

“ આગા સાહેબ—મારફત શીખવું હોય તેણે ઇસ્મે શીલસુરી તથા ઇસ્મે મનતક શીખવું જોઈએ અને તે શીખવું બહુ મુશ્કેલ છે. તેથી તમે રહેવા દો. માટે તમેને અલીયુન વલીયુસ્લા કાફી છે. ”

“ શરીફ નુરમામદ—આપની પાસે મહારી અરજ એ છે જે મને ઇમામના ખારામાં શક છે. તે આપ રાજી હોતો ખુદાસો કરશે. ”

“ આગા સાહેબ—ભલે બોલ્યું છે કહે છે ? ”

“ શરીફ નુરમામદ—યશુ માણસો ૧૦૦ ઇમામ કહે છે. કેટલાક ૫૦, કેટલાક ૨૦ કેટલાક ૧૦, ને કેટલાક ૫ કહે છે. કેટલાકો એમ કહે છે કે ઇમામ નથી. તો હવે આપણા મઝહબમાં કેટલા ઇમામ છે તેનો ખુલાસો આપો એટલે તે પ્રમાણે વરતીએ. ”

“ આગા સાહેબ—ઈમામનો અર્થ તમેા સમજતા નથી. ઇમામ એટલે પેશનમાજ. નમાઝમાં આલીમ ઉમે છે તે. અથવા એક ટોળાંનો ગોવાળ, સંભાળ રાખનાર વીગેરે થાય છે. ”

“ શરીફ નુરમામદ—આપે કહ્યું તેમાં મને કાંઈ સમજ પડી નહિ. ”

“ આગા સાહેબ—ઈમામનો નંબર નથી ને ઇમામ દુનિયામાં કાયમ છે. ઇમામ વગર દુનીઆ ચાલે નહિ. મારી બાદ મારો છોકરો તેની બાદ તેનો છોકરો વીગેરે કાયમ સુધી ચાલે તેમાં કેમ કહી શકાય કે કેટલા ઇમામ છે ? હું ઇસમાઈલ બિન બશર સાદકથી ઉતરી આવેલ છું. ”

“ સવાલ—આપના દાદા મરહુમ શાહ હસનઅલીએ કીતાબ નામે કનઝુલ મસાયલ તથા મનહાજુર રીશાદ નામે છપાવી છે તેમાં ખુદા એક, ઇમામ બાર-તેરમેઃ ઇમામ નથી. અને કોઈ કહે તો ને કાફર છે વીગેરે લખેલું છે તેનું કેમ ? ”

“ જવાબ—હા, તે ખરાબર છે. પણ ધરાનમાં ધસના-શરીનું જોર હતું તેથી તેને કહેવામાં આવ્યું, જે કીતાબ તારે હાથે બનાવીને છપાવ તો હીક; નકિતર જન જશે. માટે તકીઓ રાખી છપાવી. તો તેથી શું થયું ? ”

સવાલ—હીક, ત્યાં તો ધસનાશરીનું જોર હતું. મુસલ-માની રાજ હતું. તો આપે કહ્યું તે બનવા જોગ છે; પણ મુંબઈમાં આપના કાકા જહાંગીરશાહે પણ તેને લગતી કીતાબ છપાવી છે. તેમાં આપનું નામ ઉમેરી કહે છે કે, હાલના ગાદી નશીન મહમદ મુલ્કતાનનો એતેકાદ ધસનાશરી છે તેનું કેમ ? મુંબઈમાં અંગ્રેજ સરકારના ન્યાયી રાજ્યમાં કોઈની ખીક નથી. ”

“ જવાબ—તમોને ખબર છે કે, હું ગાદી નશીન છું. તેમ પોતે પણ લખે છે, ત્યારે વિચાર કરવો જોઈએ કે, તેને ગાદી ન મળી, ને મને મળી તેનું કારણ જે તે મોટા છે. તેને મળવી જુએ. પણ તે અમારાથી ફરી ગયા. હવે તે પોતાની ખરજ પડે તેમ છપાવે તેથી શું થયું ? અમને કાંઈ તેમાં લાગે વળગે નહિ. તે ધસમાઈલીથી ફરી ગયા, તેથી ગમે તેમ કરે. ”

“ સવાલ—આપે કહ્યું તે હું સમજ્યો; પણ હું પોતે આજથી ચાર વરસ અગાઉ ૧૯૫૨ ની સાલમાં મુંબઈમાં રમજન શરીફમાં હતો. ત્યારે તા. ૧૯-૨૧-૨૩ ની રાતના

મેટા જમાતખાનામાં મોટું જાગરણ હતું. તેમાં માથા પર તમે પોતે કુરાન રાખી બીજાઓને પણ તેમ કરવાનો હુકમ કરી, સબેકદરના અમાલ કરાવ્યા. તેમાં એક એક ઇમામના દસ દસ વખત નામ લઈ, છેવટે ખુદા પાસે ૧૪ માસુમોના વાસ્તા આપી અમારા વાસ્તે મંગદેરત ચાલી. ત્યારે તે વખતે ઇસમાઇલી ઇમામને તો સંભાર્યા નહિ. તેનો આપ. ખુલાસો આપશે તો સમજ પડશે. (આ વખતે આગા સાહેબે ગુસ્સાથી મુખ ફેરવી લીધું, તેથી મેં કહ્યું) જે આપને જવાબ દેવામાં વાંધો હોય તો, હું જખરાઈથી ખુલાસો માગતો નથી. (તેમ કહી હું બેસી ગયો.) ”

“ (તરજુમાન હાશમ બાઈને કહ્યું જે, તે શું કહે છે ? તરજુમાને કહ્યું કે તે આમ કહે છે. ત્યારે તેમણે હાશમ બાઈને કહ્યું તમે તેને કહો કે, જે પુછતું હોય તે પુછ. જવાબ દેવાને ઘણી ખુશી થાય છે; પણ હું હીંદી જખાન ખરાખર જાણતો નથી. તમે જે ફારસી, અરબી, ફેંચી બોલી જાણતા હો તો સમજ પડે) ”

“ શરીફ નુરમાહમદ—હું ફારસી, અરબી, અંગ્રેજી, ફ્રાંસીસ જાણતો નથી. ”

“ આગા સાહેબ—તમે હીંદીમાં હાશમ બાઈને કહો. તે તરજુમો કરી મને ફારસીમાં સમજાવશે. ”

(આ ઉપરથી હાશમબાઈએ તરજુમો કરી સમજ પાડી.)

“ આગા સાહેબ—તમે એવકુદ છો. મેં તમેને તેનો જવાબ પ્રથમ આપ્યો. પણ તમે સમજ્યા નહિ. ખર, ધમામ જાશર સાદકના બે ફરજાંદ. એક મુસા તથા ખીજ ઈસમાઇલ. હવે મુસાના ફરજાંદને ઈસમાઇલના ફરજાંદ શું સગા થાય ? ”

“ શરીફ—પીત્રાઈ ભાઈ થાય. ”

“ આગા સાહેબ—તમે એટલું પણ સમજતા નથી કે, તે અમારા ભાયાત થાય. અલગત અમારે તેને યાદ કરવા જોઈએ. શું અમે તમારા ખોળ સાડ તેને યાદ ન કરીએ ? અને ન યાદ કરીએ તો તે શા માટે ? ”

“ મુલેમાન વાલજી—આપ ધમામ છો તો અમેને મોઅજ્જો દેખાડો અને તે પણ શકત એકજ. ”

“ આગા સાહેબ—મોઅજ્જો તો રસુલ દેખાડતા. હું કાંઈ રસુલ નથી. ”

“ મુલેમાન વાલજી—જમાતમાં કીસ્સા પડાય છે; તેમાં પણ લખે છે, જે ધમામ જાશર સાદકે ધણા મોઅજ્જો દેખાડેલ છે. ”

“ આગા સાહેબ—તમેને કાંઈ ખબર નથી મુદા કુરાનમાં ફરમાવે છે કે, મેં જન્નત તથા જહન્નમ પેદા કીધી છે. અને તે જન્ને ભરાશે, તો હું આગર મોઅજ્જો બતાવું તો, સરવે ધમાન લાવે અને સમજા જન્નતમાં જાય

અને જહન્નમ ખાલી રહે. તો ખુદનો કોલ ખોટો પડે. ”

“ સુલેમાન લીમજી—આ લોકો આપને ખુદા કહે છે તેનું કેમ ? ”

“ આગા સાહેબ—તેઓ નરક ખાય છે. ”

“ સુલેમાન વાલજી—આ લોકો નીમાજ પડતા નથી તેનું કેમ ? ”

“ આગા સાહેબ—તેમના આમાલો તેમને સીર છે. ”

“ સુલેમાન વાલજી—મને એકજ નાનો મોજીઝો દેખાડો તો બધી ખાત્રી થાય ”

આગા સાહેબ—આજથી બે વરસે મોજીઝો દેખાડીશ ત્યારે તમે ખાત્રી કરી લેજો. ”

“ બાદ જાણવું જો, આગાખાન ચડી ગયા પછી અમે જણ ચાર તું મું સું વાં સું ભીં માં ગાં ઉપર અદેખાઇ ચલાવી અને ઇમામવાડામાં ૧૫ દહાડા સુધી અમે ચાર જણ સિવાય ખીજું કોઇ આવતું નહિ. વળી અમે ભાડાતના ઘરમાં બેસતા હતા. અત્રે આગાખાન વાળાઓના ઘર ૬૦, હતાં તેમાં પૈસાદાર જગીરવાળા, વળી ખીજી જગીર આગાખાનના નામની ખોજની જમાતની હતી. તે લોકોએ એક સંપ કરી ભાડીઆ મેમલુ પાસે ભાડાનો બંદોબસ્ત કર્યો. અમે રહેતા હતા તે જગોમાં નવ દુકાનો હતી, તે અમારી બધી હોવાથી ભાડે મળી નહિ, તેથી દસ

હજર રૂપીઆમાં વેચાણ દીધી; પણ ખત મંડાણું નહિ હતું તેમની મતલબ એ હતી કે, અમેને જગા ન મળે અને અમેને ગામમાંથી કાઢવા વિચાર હતો; જેથી અમે કોન્સલ સાહેબ પાસે ગયા અને તેને કહ્યું જે હવે તો આગાખાનનું જોર પુરતુ દેખાડે છે અને જરમનના વાવટા નીચેથી અમને કાઢવાનું કરે છે ત્યારે કોન્સલે કહ્યું જે, તમને મારકીટમાં જે જગો ખપે તે લ્યો. સરકાર મફત આપશે અને ચણવાની મદદ આપશે વીગેરે. ત્યારે માગણી કીધી જે, અમે! એકા હીએ તે અમારા નાણાંથી અપાવો. કોન્સલે ભાટીઆ ગોધુ નાનજીને બોલાવી તે મકાન અગીયાર હજરમાં અંદરખાનેથી અમને અપાવ્યું અને પાંચ હજર અગાઉથી દીધા. સવા-રમાં ખત મંડાવા ગયા ત્યારે સામાવાળાને ખબર પડી અને અટકાવા આવ્યા; પણ કાંઈ વળ્યું નહિ. રૂ. ૨૭૫ શી ભરી ગોધુ ઉપર ફરીયાદી માંડી. તે બાબતનો કેસ ચાલ્યો. તેમાં તેમનો ખોટું બોલવા બદલ રૂ. ૫૦) દંડ થયો અને કેસ ઉડી ગયો. વળી અપીલ લેવા ગયા ત્યારે પણ ધમકી દીધી. આ રાજ્ય આગાખાનનું 'કે અંગ્રેજનું' નથી.....આ કે-સમાં હું પોતે (જરમન કોન્સલ) સામે ઉભીશ અને લંબાણ સાથે ઉંડો ઉતરીશ વીગેરે. ત્યારે તે લોકોએ મારી માગી માંડી વાળ્યું; પણ રૂ. ૩૨૫) ની અરજ કરી. જવાબ મળ્યો કે દંડ રૂ. ૫૦) થોડો કીધો છે રૂ. ૫૦૦ કરવો જોઈએ વીગેરે ધમકી આપી તો કાણું મોઢું કરી ચાલ્યા

ગયા. હવે ઘર સીંદના મોહડામાંથી પડાવ્યાં, તે બાબતની કવિતા અમારા કાકા હસનઅલી મુળજીએ બનાવી, બજાર વચ્ચેનાવચ સેંકડો માણસની વચમાં વાંચી; તેમાં બહુ ફારસ જેવું હતું. અને ભગત બીલકુલ ચું કરી શક્યા નહિ વળી જે ફરી ગયા હતા તેમાંથી ઈમામવાડામાં ફતેહ જોઈ ત્યારે એક એક આવવા લાગ્યા અને કામ વધતું ગયું. અને તેજ સં. ૧૯૫૬ ની સાલમાં મસજીદનો પાયો નંખાણો અને તેમાં તુરમાહમદ મુળજી અલીદીના ધાલા તથા ઇસમાઇલ બહુ જણુ ત્રણની કોશીસથી ખરચ સરખે ભાગે હજુ કીધું તેની હકીકત રાહેનમતમાં છપાણી છે તે વાંચી હશે”

“હાલ ઇસના અશરીના ધર ૨૫) છે તથા આગાખાનીના ૩૫)છે. પણ આગાખાની હજી ંલર ખાય છે. વળી સવત ૧૯૫૭ ની સાલમાં કબ્રસ્તાન સાઈં ઝવડો થયો તેમાં અમેને ઇમામવાડા મસજીદની પછવાડેની જગા મળી. તેમાં અમેએ ચારે તરફ કોટડીગો બંધાવી છે કારણ કે તે ગામમાં છે અને ગામમાં બીજા કાંઈનો હક નથી; પણ ઇસના અસરીઓના નશીબે તે જગો મળી. માશાઅલ્લા ત્યાં આજે બગીચો બનાવ્યા. હવે મસજીદ, તેનું જખરદસ્ત સહેન, મોડું હોજ વીગેરે સવડ ઘણી સારી છે, ઇમામવાડો બે મજલાનો, તથા મુસાફરખાનું તથા ચારે તરફ બગીચો તથા કબ્રસ્તાન આલીશાન જગા છે. ઇમામવાડામાં બે દુકાનો બનાવી છે જેમાં એકમાં ગરીબ મોમિન અને

બીજામાં ખાદીમ રહે છે. માથાઅલ્લા હાલ મદ્રસો ચાલુ છે. ઇમામવાડા તથા મસજીદના નીભાવ માટે એક વાડી છે તે પાંચ હજાર રૂપીઆથી ખરીદી છે. ઉપજ આવે છે તેમ ખરચ ઉપડે છે. કુલ્લે ૧૮) હજારથી ૨૦) હજાર ખેડા તેમાં બહારની મદદ એક હજાર માંડ હશે, બાકી અત્રેથીજ ઉભું કરીધું છે. હાલ કોઈની મોડતાજી નથી. મદ્રસો જરૂરી કીધો છે. તેના નીભાવ માટે ધરમાઉ કર સેક્ટે બે આના રાખ્યો છે પચાસ રૂપીઆનો પગારદાર મુલ્લાં છે ”

“ આ ઇતિહાસ કીલવાનો :લખ્યો છે તે વાંચીને મદે નજરવાળા શ્રી ભાવનગરના શેઠ મહામદઅલી ન્યાયધિશના છોકરાએ પ્રથમ મંગાવેલ. તેણે હેન્ડખીલો છપાવીને મોકલ્યાં પણ કુરસદ નહિ તેથી રહી ગયું છે હવે તેમાંથી જરૂર પુરતી હકીકત લઈ તેમને મોકલી આપશો. તેઓ તેમાંથી જે સાર જોશે તેની નોંધ લેશે. અને તમે પણ તેમાંથી સાર ખેંચી લેશો તે તમને પણ કામ આવશે. બાદ રા. ૧૫) પોસ્ટમાં મુક્યા છે. વળી શ્રી બીજો મોકલો જોઈશું (ધનશા અલ્લા] તમે હિમ્મત હારશો નહિ. હિમ્મતે મરદા ને મદદે ખુદા. ખુદા તમને મદદ કરશે. દુનિયામાં એક નામ રહી જશે અને લાખોને નજાત મળશે. સાચને આંચ નથી.

લી૦ નુરમાહમદ મુળજીની હા.

દા. સેવક.

શરીફ નુરમાહમદના સલામ.

અમારા મિત્ર મીં વરતેજને તેમના સદ્ભાગ્યે કિપરનો ખુલાસો મળતાં તેઓ અલખત ખુશી થયા હશે, અમેને તે જેવી વસ્તુ મળી હતી. તેવીજ આખાદ સ્થિતીમાં તમેને ખતાવી છે. જે અસદ્ પત્ર જેવાની ખાહેશ હોય તો, બસે આપ અમરેલી પધારી જેઠ જાઓ અથવા તો તેના ફાટાનો ખર્ચ મોકલો તો, ને પડાવો મોકલાવીએ. બસ અમારી તો એજ ઇચ્છા છે કે. કાઠપણુ રીતે તમેએ માગેલો ખુલાસો તમેને મળી જાય.

હવે ચોપડી વાંચી જોયાથી માલુમ પડ્યું કે, અમારા મિત્ર મીં વરતેજએ સવાલ પુછનાર પ્રત્યે નારાજ થઈ તેમને પણ હોળીના બે ફાગો સંભળાવ્યા છે. નારાજ થવાનું તથા હોળીના ફાગ સંભળાવવાનું કારણ જણાવવામાં આવ્યું છે તે તો અમે જરા આગળ ચાલી જણાવીશું પરંતુ સવાલોના જે જવાબો નામદાર આગા સાહેબે આપ્યા છે તે જવાબોને એક ખરા ઇમામ તરીકેના અમારા મિત્રે કમુલ રાખ્યા છે. પુછનારે સવાલ પુછ્યા અને તેના જવાબો એક ખરા ઇમામને જાણે તેવા આપવામાં આવ્યા એમ કમુલ કરવા પછી સવાલ પુછનાર પર નારાજ થવાનું કે તેને હોળીના ફાગો સંભળાવવાનું સ્વભાવિક રીતે નીકળી જવું જોઈતું હતું; છતાં પણ અમારા મિત્રે તેને હાથ ધર્યું એ તેમની લાયકાત પુરવાર કરે છે. જ્યારે સવાલોના જવાબોમાં આગા સાહેબે પોતાના ઇમામતના ગુરને ઝળકાવી

આપું માનવામાં આવ્યું ત્યારે તો સવાલ પુછનારાઓને તેવો પ્રસંગ આપવા માટે વધાવી લેવા જોઈએ. અત્રે સવાલના જવાબમાં નામદાર આગા સાહેબે પોતાના ઇમા-
મતના નુરને જે રીતે ઝળકાવી આપ્યાનું અમારા વિદ્વાન મિત્ર જણાવે છે તે, તેની વાનકી માટે મજકુર ચોપડીમાંથી તેમનાજ થોડા ફકરાઓ ટાંકી લેવા પ્રસંગોપાત થઈ પડશે. મીં વસ્તેજી પૃષ્ઠ ૯ ઉપર લખે છે કે:-

મીં વસ્તેજીનું લખાણ.

પ્રથમ સવાલ-સુલેમાન વાલજીએ પુછ્યો છે કે:- હજરત અલી અં ને ખુદા કેવા કે નહીં ?

જવાબ-જેને મારફત છે, તે ખુદા કહેતો વાંધો નથી. ને શરીઅત ઉપર ચાલે, તે જો હજરત અલીને ખુદા કહેશે તો તે કાશર છે. માટે તમારે તમારા એકતકાદ પ્રમાણે ચાલવું.

ટીકા-અમારું માનવું છે કે, આ સવાલ પુછનાર પોતે શરીઅતી છતાં મારફતનો સવાલ કરવાથી તેને ખંને ખાખતનો સવાલ ખરા આકારમાં, આપવાની મેહરબાની કરી છે, કારણ કે-ઇમામના કલામમાં જે હીકમત સમાયલી હોય છે, તે મુજબ આ જવાબમાં સવાલ પુછનારની સંપુર્ણ ઓળખ આપીને તે તેના એતેકાદ મુજબ એટલે શરીઅત ઉપર વર્તવા બલામણુ કરી છે. કારણ કે અલીને ખુદા

દહેવા એ શરીરથી તરીકે બોળ સમાન લેખતા હોય તેવું
 તેના સવાલમાં સમાજોહું તત્વ—સ્પષ્ટ છે. જો તેમ ન
 હોત તો સવાલ પુછતજ નહી અને તે સાથે આ સવાલ
 પુછતાં એવી કિમેદ રાખેલી પણ હોવી જોઈએ કે—નામદાર
 આગાખાન ઇમામતનો દાવો ખોટો ધરાવતા હશે. તેથી
 કાંતો હૃં અલીને ખુદા દહેવાનું જાહેર કરશે નહી અથવા
 જો જાહેર કરશે, તો તે સાબિત કરી શકશે નહી. આ
 સવાલ પુછનારની નેમને “ નામદાર આગાખાન સાહેબે
 પોતાની ઇમામતના પાવરથી પુર્ણ પરખીને બે રીતના
 જવાબ આપ્યા છે. અને સાથે હીદયત પણ કહી છે, કે
 “ તમારે તમારા એતેકાઃ પ્રમાણે ચાલવું—દુન્દમાં પણ આ
 સવાલના જવાબની ખુબી હૃં મોત્રા મુશકીલ કુશા અલી
 સનમુખ—એક ચાહુદીએ પુછેલા સવાલના જવાબ જેવી છે,
 કે જેણે હજરતના ઇલ્મની ખુબી જાણવા પુછ્યું હતું કે,
 ખુદાએ સરજેલા મનુષ્ય સિવાયના પ્રાણીઓમાં કોણને ઇંડાથી
 ઉત્પન્ન કરે છે અને કોણને બચ્ચાં અવતરે છે? તેના જ-
 વાબમાં જણાવ્યું હતું કે—જો પ્રાણીઓને કાન છે. તેને
 બચ્ચાં અવતરે છે. ને જેને કાન નથી. તેનો ઇંડાથી જન્મ
 થાય છે વિગેરે. આ જવાબ દુન્દમાં આપી ખુદાઈની ઉત્પત્તી
 વિષેના જ્ઞાનનો કાચુ જોમ જણાઈ આવે છે તેવીજ રીતે
 હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાને આપેલા જવાબમાં જેને
 માઅરેફત છે તે અલીને ખુદા કહે તો વાંધો નથી એમ

કહીને જમાનામાં ચરચાતા મહાન સવાલનો શુદ્ધો કર્યો છે. આ રથને મારફત-એટલે પિછાણ પણ અર્થ કામ કરે છે. અને ખીજે અર્થ મારફત જે ઇસલામના ચાનના તમકામાંનો ચોથો દરજ્જો છે. તેની પણ યાદ છે. તુસેરી હં અલીને ખુદા કહેતો હતો, કારણ કે, તેને માઅરફત અને પિછાણ હતી-અથવા તેને ઇસલામના બધા દરજ્જાઓ સચમ્મયા હતા વળી સલમાન ફારસી જેનો પણ અહેલે બધતમાં શુમાર છે. તેની પણ એજ સ્થિતી હતી. તેને અમ્માર યાસીર વિગેરે કરતાં કામેલુલ હમાન કહેતા હતા તેમના વિષે હં ઇમામ મકમદ બાકરની હદીસ છે કે

“ સલમાન ફારસી હં અલીને જે રીતે માનતો હતો, તે રીત જો અબ્બાજરને કહેતે તો અબ્બાજર સલમાન ફાર-ફારસીને કતલ કરતે ’ એ હદીસ શું સમજાવે છે અથવા સલમાન ફારસી હં અલીને ખુદા જાણતો હતો. તેજ એક એવી બાબત હતી કે, જે સલમાનના દરજ્જે ઇમાનમાં અબ્બાજર નહોતો, અને જ્યાં સુધી જે કોઈ માઅરફતને પહોંચ્યો ન હોય તો, ત્યાં સુધી હં અલીને ખુદા કહેવું. હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાનના ફરમાન મુજબ કાશર પાણું છે અને તેના લીધે અબ્બાજર જેવા શરીઅતી ઇમાનદાર સલમાન ફારસીને કતલ કરે એ બનવા જોગ છે. આ રીતે હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાનના પહેલા જવાબની મહાન હીકમત અને ખુખી તેના જાણનારને વિશાળ સમજ

સાથે સંપૂર્ણ હિદાયત કરનારી છે. ત્યારે નજીક ગયા છતાં
ન સમજનારાઓ માટે દોઆ ?

બીજા સવાલમાં મારફત ખતાવવાની માંગણી કેટલી
બેહુદી અને અજ્ઞાનતા ભરી છે. તે કોઈપણ સમજી વાંચ-
નાર સમજ્યા વગર રહે નહિ. શું આવી માંગણી હો
મહિલા અલી કે તેમના પછીના કોઈ પણ ધમામના જ
માનામાં કરવામાં આવી હોત, તો નામદાર આગાખાને
આપેલા જવાબથી લેશ માત્ર બીજા જવાબ ન મેળવતે
એમ તે વખતના ચરિત્રો ઉપરથી ધસલામી તવારીખો
વાંચનારાને સમજ્યા વગર રહે નહિ. કારણ કે નામદાર
આગાખાને આપેલા જવાબમાં વાજબી રીતે કહ્યું છે કે
મારફત શીખવું હોય તેણે ઈસ્લમ શીલસુરી તથા ઈસ્લમે મંતક
શીખવું જોઈએ. કારણ કે સવાલ પુછનાર “ કેટલાક અલી
અલીહ કહે છે ને કેટલાક અલીયુન વલી અલીહ
કહે છે,” એવી પારકી પંચાતી માથે ઝડોરીને ફરતો હો-
વાથી, તેની સુંઝવણીનો તોલ કરી જવાબ આપવાનું ફ-
રસ્ત જોયું છે, કે તે શીખવું બહુ મુશ્કેલ છે અને “તમે
રહેવાદો” એમ કહી સવાલ પુછનારની લાયકાત જોઈ
ખુદશા શબ્દોમાં કહ્યું, કે માટે તમોને અલીયુન વલી-
યુદલાહ કાફી છે. આ સવાલ પુછનારનાં મનમાં શરીયતી
આસ્થા મુજબ એક આખાદ હિદાયતની રોશની મીશાલ છે.
ત્યાર પછી બીજા મહસ્થ શરીફ તુરમામદનો સવાલ એ

હતો! કે “આપની પાસે મારી અરજ એ છે કે જે મને ઇમામના ખારામાં શક છે, તે આપ રાજ હો તો ખુલાસો કરશો.”

“ઘણા માણસો ૧૦૦ ઇમામ કહે છે, ને કેટલાક ૫૦, કેટલાક ૨૦, કેટલાક ૧૦ ને કેટલાક ૫ કહે છે. કેટલાકો એમ કહે છે કે ઇમામ નથી. તો હવે આપણા મજહબમાં કેટલા ઇમામ છે? તેનો ખુલાસો આપો એટલે તે પ્રમાણે વર્તીએ.”

ટીકા-આ સવાલ પુછનારના સવાલનો શરૂ ભાગ પહેલાં સવાલ પુછનાર માફક પોતાને સમજ ધરાવનાર તરીકેને ફાંકો દેખાડનારો નથી. જાણવાની ઈચ્છાવાલો છે. તો પણ સહેજ ટચાક માફકનો છે. અને તેનો જવાબ પણ તેવાજ આકારમાં પ્રથમ આપી, તે ખરું જાણવાની ઈચ્છા નિરાળી કરાવી છે. એટલે ૧૦૦) ૫૦) ૨૦) ૧૦) ૫) એવા ઇમામની સંખ્યા તો પેશ ઇમામની કે નમાઝ પઢાવનારાની હોય છે. તેની ગણતરી કદાચ થઈ શકે, અથવા એક ગામ કે શહેરની જમાઅતને મસલા મસાઅલ અને શરીઅતી તાલીમ આપનાર તરીકે કામ કરનાર હોય. પણ ઇમામ કે હજી મોલાઅલી અને તેની સીધી નસલે ખુદાનું નુર ઉતરતું આવે છે. તેની હદ મુકરર ગણનારાઓ ઇમામને પિછાણવામાં થાપ ખાનારા છે. કારણ કે ખુદાએ પોતાના બેદની વાતો દુનયામાં-માત્ર પેગમ્બર અને ઇમામ સિવાય કે જેનો

કનેકશન ખુદાનાં નુરથી હોય છે. તેના સિવાય ખીજા કો-
ઇને જાહર કરી નથી. અને તેવી બાબતમાં કોઇ વખતે પે-
ગમ્બરે અથવા કોઇ ઇમામે પણ ઇમામો અમુક સંખ્યામાં
થશે; એમ સ્પષ્ટ કયું હોય; તેવી કોઇ રથજે ઇસલામ ધ-
ર્મની કે તવારીખી કીતાબમાં નથી. અને ઇમામના બાબમાં
માત્ર કુરઆનમાં મુરે યાસીનમાં સ્પષ્ટ આપાત છે કે
જેમાં ઇમામે મોખીન એટલે જાહેર ઇમામની સિક્કત
ખતાવેલી છે, અને તેની સનદ હદીસુસ સકલઇનથી છે કે
જે હ૦ મોલાઅલીની નસલમાં કયામત સુધી ઇમામો એક
પછી એક થયા કરશે. પરંતુ તેવી કોઇ ઇસલામી દલીલમાં
ઇમામની ગણતરી આપી નથી. ઉલ્લટું ઇમામ ગઇબ રહે,
તેના વિરૂધ સમજ આપનાર છે અને તે મુજબ જવાબના
ખીજા વખતે સાર ખુલાસો કીધો છે કે:—

“ઇમામનો નંબર નથી ને ઇમામ દુનીયામાં કાયમ
છે, ઇમામ વગર દુનિયા ચાલે નહિ.”

નામદાર આગાખાનનો આ જવાબ ઇસલામનાં રહેબર
તરીકે અજાનતા દુર કરનારો છે. અને તે પછીના જવા-
બમાં પોતે ઇમામ તરીકે હોવાનું અને તે બાદ પોતાની
નસલમાં ઇમામત રહેવાનું જે ખુલા આકારમાં ફરમાવ્યું છે
અને તેના માટે ઇમામ જાહર કે, જેમને ઇમામ
જાહર સાફકથી ઉતરી આવેલ હું ” એમ કહી 'સ્વાર્થી દોડ
ધામ કરી ઇમાનની ખરાબી કરનારાને પોતાનાજ શબ્દોમાં

તોડી પાડ્યા છે. અને એ રીતે આ સવાલના જવાબમાં કીમતી ખુલાસો એટલો બધો કીધો છે. કે જેનામાં ખુદા રસુલ અને કુરઆન વિગેરેમાં આસ્થા હોય, અને તેમ ખરી રીતે જાણનારા હોય તેને તેની ચમતકારી અસર થયા વગર રહે નહિ કારણ કે —

યહદીલાહો બે તુરેહી મ'થ્યશાઓ.

એટલે-ખુદા જેને ચાહે તેને પોતાના તુર વડે હીદાયત કરે છે.—તે પછી આ જવાબ માટે સવાલ પુછનારે વાંચનારે પણ પોતાનું ધમાન દુરસ્ત કરવાનો સમય છે.

શરીફ તુરમામદે બીજો સવાલ એવી રીતનો પુછ્યો કે, “આપના દાદા મરહુમ શાહ હસનઅલીએ કીતાબ નામે કનઝુલ મશાયખ તથા મનહાજુરરશાદ નામે છપાવી છે. તેમાં ખુદા એક, ધમામ બાર, તેરમો ધમામ નથી. અને કોઈ કહે તો તે કાફર છે. વિગેરે લખેલું છે. તેનું કેમ?”

શરીફ બાઈના આગલા સવાલની શું મતલબ હતી, તે આ સવાલમાં નાં આગાખાન સાહેબના ઉપરના જવાબથી છુપી રહી શકતી નથી. અને ધમામ બારનો સવાલ કે જે અગાઉના સવાલમાં રદ થાય છે, તેને ફરી પાછો તાજે કીધો છે, પરંતુ શરીફબાઈના આ સવાલની મતલબ આંક બાંધેલી છે. એટલે કનઝુલ મશાયખ તથા મનહાજુરરશાદની કીતાબોના હવાલા આપ્યા છે કે જે કીતાબોના કારણે તકીયાની રૂઠી કે જે રૂઠી ધમામ હસને માવીયાના જમા-

નામાં તહેનામાની રૂઢિએ અખત્યાર કીધી હતી. પરંતુ હ-
 ઇમામ હુસેને કીધી નહી. એ મુજબ ઇમામને જ્યારે વ્યા-
 જ્ઞી લાગે ત્યારે તકીઓ અખત્યાર કરે, કે જે મુજબ
 સંજોગો વચ્ચે શાહ હસનઅલીએ કીધો. પરંતુ બદલાયલા
 સંજોગોમાં હવે નામદાર આગાખાન સાહેબે પોતાની ઇમા-
 મતની દલીલ તકીયાની રૂઢી તરફ કરી છે. આ ઉપરથી
 ઇશના અશરીઓ ઇમામ હસનને તકીઓ કરવાથી બુદ્ધા
 કહી શકતા નથી. તો પછી શરીફ બાઈનું ગુમાન નાં આ-
 ગાખાન સાહેબના જવાબ પછી દુર થવું જોઈએ.
 એ જવાબ હિદાયત નુમા એ હતો કે:-

“હા તે બરાબર છે પણ ઇરાનમાં ઇસ્નાઅશરી-
 ઓનું જોર હતું, તેથી તેને કહેવામાં આવ્યું જે
 કિતાબ તારે હાથે બનાવીને છપાવ તો ઠીક; નહિ-
 તર જન જશે. મારે તકીઓ રાખી છપાવી તેથી
 શું થયું?”

આ જવાબને હૉ મહિલા અલીના જમાના સાથે
 સરખાવવામાં આવશે, તો વધુ સમજશે, કે જનાબ રસુલે
 ખુદાની વફાત બાદ ખલીફાએ રાશેદીનની ખીલાફતના જ-
 માનામાં પોતાની ઇમામતનો સવાલ “અના મદીનતુલ
 ઇલ્મ ફ અલીયો ખાબોહા” ની પ્રસિદ્ધ હદીસ ખુદ
 ખલીફા સાહેબોને અઝબર હોવા છતાં, સંજોગો વચ્ચે
 તકીઓ કીધો હતો, તેથી શું મહિલા અલી માથે કાઈપણ

જાતનું તોહમત રાખનાર ઇમાનદાર ગણાશે ? હા ! સીદ્ધીનના ખારજોએ હું અલી ઉપર તોહમત રાખીને પોતાના આકેષતની કરેલી ખરાબીના દાખલા દરેક ત્રસ્તામી દૃષ્ટરમાં મઉજુદ છે. છતાં તેવી ટોપી પહેરી લેવાનું હાપણુ તે ઇમામના જવાબોની સમ્યાજ જાહેર થયા પછી, ગુમાન રાખવું કુદર છે. હું ઇમામ હુસેને કરબલાના બચંકર સંભામ વખતે “પોતે ઇમામ છે,” એમ જાહેર કર્યા છતાં કુરઆનને માનનારાઓ, નમાઝ પઢનારાઓ ક્યા મુસલમાને તેમની ખયત કરી સાચા માન્યા હતા ? એ તો ખતમહાહો અલા કોહુબેહીમની માફક જેનાં અંતઃકરણ ઉપર ખુદાએ મોહર મારી છે, તે કદી હીદાયત પામતા નથી, એમ ખુલ્લું છે. કારણ કે ઇરાનમાં છપાએલ તે તે કિતાબો પછી એમરતે અફઝા નામની કિતાબ જેમાં ઇરાનથી સિંધ સુન્નીની મુસાફરી નું ખ્યાન એજ શાહ હસનઅલીએ છપાવ્યું છે, તેમાંજ એ કિતાબોની ઇસ્નાઅશરી ઇતકાલી બાજતને મનસુખ કરી છે. તે જાણવા નીચેનો ફકરો કાઢી છે.

“જે જાફરી મજહબને હાલમાં લોકો શાહ ઇસમાઇલ “શફવીથી નીસખત આપ્યા દરે છે. હું તે ખાનદાનમાંથી “બાકી રહ્યો છું.”

જે જેનારા વિચારે અને હંડી નજર નાખે તો જાણે કે શાહ હસનઅલીના શબ્દો એમ ખુલાસો કરે છે, કે આ ફકરામાં છેલ્લા વાક્યની મતલબ-તે અગાહિના કોઇ પણ

બહેર દેખાવની ખાતીની સત્યતા ખોલી જોવા બલામણુ કરે છે, કે બાકરી મઝાડ્યનો રિવાજ ચાલુ કરનાર શાહ ઇસમા-ધકના વંશનો હું કુરઆન ને હદીસ સકલેન મુજબ બાકી રહેલો ઇસમાધલી ઇમામ છું.

અફસોસ છે ! કે મી. શરીફબાઇ એ કનઝુલ મશાયખ તથા મનહાજુરરિશાદ જેવી કીતાબોનો બાર વેઠ્યો, પણ વગર તકીયાની છેલ્લી પોતાની સ્વતંત્રતાથી ઇતિહાસીક બનાવની ઇબરત અફજનને! આ ફકરો વાંચીને વિચારી શક્યા નહી. જે હંડી નજરથી નહી જોઈ શકવાથી પોતાની અરધ દુધ આસ્થાની હકીકતથી ઇમામની પરીક્ષા કરવા જતાં તેઓજ પરખાઇ ગયા !! ગોયા-શાહ હસનઅલીના ઇમરતે અફજનના ઇમામતના ફકરાનો જવાબ.—નામદાર આગાખાન સાહેબે ફરમાવી ચંકાનું, સમાધાન કરી નાંખ્યું છે. જે ખુદા તેમ સમજવા તેમને માટે ચાહે તો.

શરીફબાઇના ત્યાર પછીના સવાલમાં ઇમાન નહીં પણ જીદ છે, એમ સાફ છે. એટલે, ઇમામના ફરમાનની ખામત સાથે ઇમાન નહી હોય, તેના કલામની સરખામણી કરી છે. છતાં નામદાર આગાખાન સાહેબનો જવાબનો ખુલાસો ખાસ મહેરબાની દેખાડનારો છે. કે જે ઇમામતની ઝગકતી નીશાની છે. (ખુદા જેને દેખાડે તેજ જોઇ શકે) અને તે જવાબ એ હતો કે ! “તમોને ખમર છે કે, હું ગાદી નશીન છું”. તેમ પોતે પણ લખે છે. ત્યારે વિચાર કરવો જોઇએ

“કે તેને ગાદી ન મળી ને મને મળી.—તેનું કારણ તે મોટા
 “છે તેને મળવી જુવે, પણ તે અમારાથી ફરી ગયા. હવે
 “તેઓ મરજી પડે તેમ છપાવે. તેથી શું થયું ? અમને કાંઈ
 “તેમાં લાગે વળગે નહી. તે ઇસમાઈલીથી ફરી ગયા. તેથી
 “ગમે તેમ કરે.—”

આ જવાબથી ઇમામના કુટુંબીઓ અથવા સગાં
 ઉપર દોરવાઈ જનારા ગુમરાહ થઈ જાય છે. એવું ઇસ્લામની
 શરૂઆતથી જ સિદ્ધ થતું આવ્યું છે, તેની યાદ છે. અને તે
 છતાં ઇમામનાં ફરમાન પર શંકા લઈ જનારાઓ મુળથી
 દોરવાઈ જતા આવ્યા છે, તેમ જહાંગીર શાહનો રિસાલો
 અને તેના બોલ ઉપર બરસો રાખનાર લુલાવો ખવાડનારા
 મુસ્લાંની સમજવટ ઉપર ઇમાન ખરાબ કરી નાંખનારા જેવા
 છે. ખુદા પનાહ આપે ! તેવા અર્ધ દગ્ધ ઇમાનદારોની
 ઇમાનદારીના સાચાથી !

મી० શરીફબાઈ નુરમામદે પોતે ત્યાર પછીના સવાલમાં
 એક સહરાગત બરી બાબત ધુસાડી છે અને તે બાબતમાં
 જે જે સંજોગો જવાબ માટે લેખીત રજુ છે, તેમાંથી ૩
 બાબતો ખુલ્લી થાય છે કે:—

(૧) પહેલી એ કે—આજકાલ કોર્ટ ચડેલા મુકદ્દ-
 માઓમાં જે લેણા બાપ દાદાના પાળતા આવેલા ધર્મ તરીકે
 ઇસ્નાઅશરી મત બાબત જાહેર છાપામાં છપાવે છે, તેને તેજ

સવાલથી ખોટા પાડે છે, કે જમાઅતખાનામાં મોટું જગત્સુ
 રમજન માસમાં તા. ૧૬-૨૧-૨૩ના રાત્રે થાય છે તથા
 તે વખતે આમાલ પણ થાય છે અને ઇસ્માઇલી ઇમામ
 તરીકે એ ધાર્મિક ક્રિયામાં ઇમામ પોતે હાજર રહી ઇબ્નાદત
 કરવા હુકમ કરે છે, તે હકિકતી ઇસ્લામ તરીકે ઇસ્માઇલી
 મઝહબની ઉંચી ગણતરીની સામેતી છે. તે સવાલમાં શબ્દ
 કદરના આમાલ કરાવ્યા, તેમાં એકએક ઇમામનાં દશ દશ
 વખત નામ લઈ છેવટે ખુદા પાસે (૧૪) માસુમોના
 વાસ્તા આપી, અમારા વાસ્તે મતફેરી હાલના ઇસ્ના
 અશરી તરીકે નવી અખ્ત્યાર કરેલી રૂઢીની માનીનતાની
 બાબત ધુસાડી દીધી છે અને સવાલની અબ્યવહાર સ્વતંત્ર-
 તામાં એવો દેખાવ કર્યો છે, કે નામદાર આગા સાહેબે ખુદ
 ઇમામ તરીકે હોવા છતાં, પોતાનું કે પોતા અગાઉના
 ઇમામોનું નામ સંભાર્યું નહિ ને ઇસ્નાઅશરી ઇમામો
 નાં નામ લેવાય તે નામ આગા સાહેબની ઇચ્છા મુજબ
 હોવાં જોઈએ. એમ બતાવવા જે ગલત કોશિષ કરી છે,
 તેના જવાબમાં કાર્ડસમાં લખેલી હકિકત કોણે લખી છે
 અથવા શું કામ લખી છે ? તે શક ઉભો કરે છે. કારણ
 કે ના. આગાખાન સાહેબે જે ગુસ્સાથી મુખ
 ફેરવી લીધું, તે બાબત ઉપરથી ખુલ્લું થાય છે કે એ
 સવાલની મતલબ તદ્દન ગલત રીતે પૂછવામાં આવી છે.
 કેમકે ના. આગાખાન સાહેબે દરેક જવાબ એવડક

અને સાચા આપ્યા છે, તેમ ઉંચા પ્રકારના સ્વભાવથી અને વગર ગુસ્સાથી આપ્યા છે. ત્યારે આ સવાલમાં ગુસ્સે થવાનું કારણ ખુલ્લું હતું કે-છસ્નાઅથરી મતની બાબત ખોટી રીતે પોતાની હાજરી સાથે ઉમેરવામાં આવી છે, તે દેખાડવાને ગુસ્સો દેખાડી મુખ ફેરવી લીધું હોય અને ઇમામ હમેશાં ખોટી બાબતોથી પોતાનું મુખ ફેરવી લે છે. પણ જ્યારે પાછળથી શરીરબાઇએ કહ્યું કે “આપને જવાબ દેવામાં વાંધો હોય, તો હું જખરાઇથી ખુલાસો માંગતો નથી.” (તેમ કહી બેસી ગયો.) આમ ફરી સવાલનો જવાબ માંગવાની પદ્ધતિનું કારણ આગલા ખોટારાથી ચડેલા ગુસ્સાને દૂર કરનારું અને શરીરબાઇનું આજેઝ થવું, બચિબમાં કાચા મગજ ધરાવનારાઓને આડે રસ્તે જવાનું કારણ ન થઇ પડે તેટલા માટે ના. આગાખાન સાહેબ પોતાને ચડેલો ગુસ્સો પી ગયા. કે જેવી રીતે હું ઇમામ હુસેને એક મહેમાનને સુફરા ઉપર જમાડતી વખતે પોતાના ગુલામે સીરવો હું ઇમામ હુસેનના મોઢા ઉપર ઢાળ્યા પછી “ઈનહક્કાહા મઅસસામેરીન”ની આયાત યાદ આપતાં ગુસ્સો પી જઈને આઝાઃ કયે! હતો. તેવીજ રીતે અહીં નામદાર આગાખાન સાહેબમાં ઇમામતનું નુર ઝગડી નીકળ્યું અને શરીરબાઇએ વાંધો હોય તો હું જખરાઇ કરતો નથી. એવી આજેઝી કરતાં જે નરમાશ વાપરી તે ઇમાનદાર માટે હિદાયતનુમા હતી.

આગલા વખતે એજ સવાલમાં ખોટાં એ હતું કે ઇસમાઇલી ઇમામેને સંભાર્યા નહિ. એ કહેવું બે રીતે ખોટું પડે છે. એક તો જાફર સાદીક સુધીના ઇમામેનાં નામે ઇસમાઇલી ઇમામ છે, છતાં પોતાનાં હાથપણનાં ફક્કામાં શરીફબાઈને તેની શુદ્ધ રહી નહિ તે તથા ખીજું ઇસ્નાઅશરી મતનાં ઇમામેનાં નામ ખીલકુલ લેવાતાંજ નથી પણ તે વખતે પંજેતનનાં નામે લેવાય છે. કારણ કે શરીફબાઈને શાં ૧૯૫૨ ની સાલની વાત કહી, પરંતુ ઇં ૮૦ સં ૧૮૬૬ ના નવેમ્બર માસમાં ખારબાયા કેસના જજમેંટમાં ઇસમાઇલી ઇમામ તરીકે સાબેત થએલ ઇમામની હાજરી, ઇસ્નાઅશરી ઇમામનાં નામે, અને તે વળી લગભગ ૨૫ વરસે એ કેસમાં ઇસમાઇલી ઇમામ સાબેત થયા પછી એ બાબત ત્રાહીત પણ કમુલ ન કરી શકે, એવું ખોટાં સાચા ઇમામના ડમર ચલાવવું તે કેટલું બધું ખેડુડ હતું, તે નાં આગાખાન સાહેબના એ વખતનાં ચહેરાનાં ચિન્હ ઉપરથીજ એક ચમત્કારીક જવાબ થયો હતો. છતાં જ્યારે શરીફબાઈ ન સમજી શકવાથી તેને જુદા બહાનાંથી એટલે “નાં આગાખાન સાહેબ ગુસ્સે થયા,” એવો ખોટો અર્થ ઉઠાડી જે ગુસ્તાખીના કલામો કીધા; તેનો સારો અર્થ ઉઠાડી જે ગુસ્તાખીના કલામો કીધા તેનો સારો અર્થ કરાવવા, આગાખાન સાહેબે તરજુમાન હાસમબાઈને કહ્યું જે “તે શું કહે છે ?” એમ પુછ્યું. તેના જવાબમાં તરજુમાન હાસમ-

બાઈએ શરીરબાઈની લાહેરી રજુ કરી, કે “જો આપને જવાબ દેવામાં વાંધો હોય તો હું જબરાઈથી ખુલાસો માંગતો નથી.”

એમ દહેવાથી તરતજ તદ્દન સાદાઈથી ફરમાવ્યું કે. “તમે તેને કહો કે જે પુછવું હોય તે પુછ, જવાબ દેવાને મને ઘણી ખુશી થાય છે. હું હિન્દી જગ્યાન બરાબર જાણતો નથી. તમે જો ફારસી, અરબી, ફેન્ય જાણતા હો તો સમજ પડે.”

ટીકા—

આ બાબતમાં નાનકડાં આગાખાન સાહેબ જે હિન્દી બરાબર જાણતા નથી, એટલે હિન્દી (કહેતા જંગલી) (એટલે) (ખરી હકીકત છુપાવીને બનાવટી વાત રજુ કરનાર હોય) તેની વાત જાહેર માટે બરાબર જાણતો નથી. એમ તાત્ત્વ માર્યું છે. અને તે સાથે શરીરબાઈએ જે અગાઉ ધમામના સવાલની બાબતમાં કહ્યું હતું કે. “આપે કહ્યું તેમાં મને કાંઈ સમજ પડી નહી.” તેનો જવાબ આ સવાલમાં શરીરબાઈના ઉદાપણનું ગુમાન ઉતારવા કહ્યું કે, તમે ફારસી, અરબી, ફેન્ય બોલી જાણતા હો, તો સમજ પડે. પણ આ બાબતના જવાબમાં શરીરબાઈ પોતે કેવા આલેખ હતા, અને સવાલ પુછવાની કેવી ગુંજાયશ ધરાવતા હતા, તે ખુલ્લું થાય તેવું કહ્યું, કે “હું ફારસી, અરબી, અંગ્રેજ ફ્રાન્સીસ જાણતો નથી.” અને આવા માત્ર ગુજરાતી કે ઉર્દુ

સાફ જાણનાર, ઇમામતના સવાલો તથા અસી ખુદા છે કે નહીં. તેવા મહાન ઇસ્મના વિષયો જાણવાનો ઢાંગ કરે, અથવા હઠાપણુ ડાળીયા થાય. તેને તેના ખરા આકારમાં ઝોળખવાને કારણુ થવા અથવા ભવિષ્યમાં જેઓ એહલે ખલ્લતની રોશનીમાં વખતની પીછાણુ કરનારા છે. તેમની પાસે તેમનો તોલ થાય. તેટલા માટે તેઓના સવાલોના જવાબોમાં એક હીકમત ભરેલી છે. જે ઇસ્મ નહીં રાખનાર અને ખરા ઇસમાઇલી નહીં હોય. તેને દેખાવી મુશ્કેલ છે. અને એવાજ હીકમત ભરેલા વચનોમાં તે પછી ફરમાવ્યું કે, “ તમે તમારા ખોટા દુરામલ બધા એતેકાદના લીધે મારા સાથે સીધી વાત કરવાને લાયક નથી. તેમ તમે કયુલ કરો છો. તો પછી તમે હિન્દીમાં તમારી અજ્ઞાનતા હાશમભાઇને દહો, તે તરજુમો કરી ફારસીમાં એટલે સમજ બરી રીતે મને પુછશે. ”

આ ઉપરથી હાશમભાઇએ તરજુમો કરી સમજ પાડી ત્રાહિત તરીકે સમજનારને અબ્નયખી પમાડ્યા વગર રહેશે નહીં કે ઇમામતનો દાવો કરનાર નાં આગાખાન સાહેબે કેવી સહેલાઇથી શરીફ બાઇની મુશ્કેલ સ્થાતીને ઢેકાણે આણી અને સાફ જાણાવ્યું છે:—

“ તમે એવકુદ છો. મેં તમોને તેનો જવાબ પ્રથમ “ આપ્યો, પણ તમે સમજ્યા નહીં. ખેર ઇમામ બાકર “ સાદીકના બે ફરજંદ છે. એક ઇસમાઇલ તથા બીજો

“ મુસા, હવે મુસાના શરજંદ તે ધસિમાઇલના શું સગા થાય ?
શરીફબાઇએ કહ્યું કે, - પિત્રાર્થ ભાઇ થાય.

આ સવાલનો જવાબ શરીફબાઇના મોઢેથી કરવાનો હેતુ
એ દેખાય છે, કે એ પિત્રાર્થભાઇ તરીકેનીજ ગણતરી સિવાય
ઇમામના દરજ્જા વિષે શરીફ ભાઇ કાંઇ પણ જાણતા ન
હતા, એમ દેખાડવાનું હોતું જોઇએ. અને તેથી શરીફબા-
ઇના જવાબને તેના શબ્દોમાં નાં આગાખાન સાહેબે સમ-
જનવ્યું કે “ તમે એટલું પણ સમજતા નથી, કે તે અમારા
“ ભાયાત થાય. આ બાબતમાં અમારે તેને યાદ કરવા
“ જોઇએ. શું અમે તમારા ખોળા સાથે તેને યાદ ન કરીએ ?
“ અને ન યાદ કરીએ તો તે શા માટે ? ”

આ જવાબમાં શરીફબાઇ જો સમજ્યા હોત, તો પોતે
સવાલ પૂછવાની કરેલી દંભી હિંમતને જાહેરમાં લાવતે; પણ
નહિ, ઇમામતની દલીલો સમજવા માટે, એ બહાને કાંઇ પણ
નજાતનું કારણ થાય, એવા મહાન ઉદાર હેતુ વડે બહાર
આવવા પામી છે, તે શું છે ? કે શરીફબાઇને ઇમામતનો
સવાલ અગાડિ શરમાવી ચુક્યા પછી, શરીફબાઇ ન સમજ્યા
તો પછી એમને સમજવા લાયક એ મુદ્દો ન હતો, એમ
ખતાવવા શરીફ બાઇને ગમતા જવાબમાં હિંમતથી શરમા-
વ્યું કે “ અમારે અમારા ભાયાતને યાદ કરવા જોઇએ. ”
એટલે શબ્દો કહરના આમાલમાં પંજેતનનાંજ નામે લેવાય
છે, તે સાચું છે. ખીચું જે ધસ્તાઅશરી મત પસંદ કર્યા

ઓ જાફર સાદીક પછીનાં નામો લેછે, તે દશ વખત એક-
 એક નામ બોલવા છતાં તેમાં ઇમામનાં નામથી કોઈને પો-
 કારવામાં આવતા નથી અને ઇસ્નાઅશરી મતની વગર ઇલ-
 મની ગણતરી માત્ર નામો લેવા પુરતી છે. નહિ કે, ઇમામનાં
 નામો લેવા પુરતી. કારણકે ઇમામ જાફર શાદીકના પછીનાં
 નામો બેમુસબ્બને જાફર એમ કહે છે. પણ બે ઇમામ
 મુસબ્બને જાફર એવી રીતી નહિ કહેતા હોવાથી, ફક્ત
 રમુજમાં ફરમાવ્યું કે “ તમારા ખોખા સાથે અમારા બાયા-
 તને યાદ ન કરીએ ? ” અને તે પછી શરીફબાઈ અથવા
 હર કોઈ ઇમાનદારને ખ્યાલ આવે, એવા રિકમત બધાં
 શબ્દોમાં જે ફરમાવ્યું છે, તે ખોખા કામને જીગરમાં જડી
 રાખી હિદાયત મેળવવા જેવું છે, તે એ કે “અને ન યાદ
 કરીએ તો તે શા માટે ? ” આનો જવાબ દરેક વિચારવંત
 ઇમાનદાર સમજે એવો એ છે કે, “તેઓ ઇમામ ન હોવાથી
 ત્યાર પછીનો સવાલ સહેમાન વાલજીએ પોતાના આગલા
 સવાલોના જવાબો તથા શરીફબાઈએ કરેલા સવાલોના
 જવાબો સાંભળી નાં આગાખાન સાહેબના ઇમામતના પુર
 ઇલ્મથી ભરેલા કલામથી આજેઝ થયા છતાં, પકડી રાખેલી
 જહાલતના મુદ્દા તરીકે મોઝીઝો દેખાડવાની માંગણી કરી,
 કારણકે ઇમામના કલામ આગળ ઇન્સાનના કલામ દબાઈ
 જાય છે અને ઇમામના કલામ હમેશા ખુલ્લંદી ઉપર હોય છે
 તેનો આ ત્રણે સાહેબોના પ્રત્યક્ષ વિરોધીનાં મુખમાંથી ખચેરના
 શબ્દો જામીનગીરી તરીકે નીકળ્યા છે.

મોઝીએ જોઈને ધમાન લાવતું એક જહાજતનો હિસાળ છે. જનાળ રસુલે ખુદાના જમાનામાં આવા મોઝીઝા માંગવાના અનેક પ્રસંગો હતા થયા હતા, પણ તે દરેક વખતે જનાળ રસુલે ખુદાએ મોઝીઝો જોવાની માંગણીને બંને એટલી સમજવટથી રોકી છે, છતાં જ્યારે બહુજ તમના ભરી માંગણી થતી, ત્યારે પણ તે ખુદાના મહાનપણા અને હઝજા ઉપર ભરસો રાખીનેજ મોઝીઝા માટે પ્રસંગ પાડવા દિલ દોરાવ્યું છે. કારણકે મોઝીઝા જોઈને ધમાન લાવનારનાં ધમાનની કિમત તે સમજીને ધમાન લાવનાર આગળ લેશ પણ હોતી નથી અને જનાળ રસુલે ખુદા સં અં વસ્સલમની રહેમતુલલિલ આલમીનના હિસાબે એજ ભલી ગણતરી હતી કે, લોકો ધસ્લામને, ખુદાને અને રસુલ તથા ધમામને, મોઝીઝાથી નહિ પણ ઇલમથી સમજે ! કે જે સમજવાની અને ખરો લાભ પ્રાપ્ત થવાની સાચી હિદાયત છે. આ સુલેમાનભાઈ વાલજીના સવાલના જવાબમાં એજ સિદ્ધત નાં આગાખાન સાહેબે બતાવીને અહેલે બૈત રસુલની પ્રત્યક્ષ નિશાની બતાવી છે; પરંતુ જેઓ દુરઆન અને તવારીખથી અજાણ અને દોરવાઈ આડે રસ્તે ગયેલા છે, તેઓ તેનો ખોટો અર્થ ન કરાવે, એટલા માટે મોજીઝાનાં સંબંધમાં આ નીચે કેટલુંક વીવેચન કિનારી લઈએ છીએ.

અધુ સૌશીઆન-સ્ત્રીઃ ચોતખા, અધુ જેહલ જેવાઓની મોઝીઝાની માંગણીઓ માટે કુલખાલ મજાકની મુરે અનઆ-

હજર રૂપીઆમાં વેચાણ દીધી; પણ ખત મંડાણું નહિ હતું તેમની મતલબ એ હતી કે, અમેને જગા ન મળે અને અમેને ગામમાંથી કાઢવા વિચાર હતો; જેથી અમે કોન્સલ સાહેબ પાસે ગયા અને તેને કહ્યું જે હવે તો આગાખાનનું જોર પુરતુ દેખાડે છે અને જરમનના વાવટા નીચેથી અમને કાઢવાનું કરે છે ત્યારે કોન્સલે કહ્યું જે, તમને મારકીટમાં જે જગો ખપે તે લ્યો. સરકાર મફત આપશે અને ચણવાની મદદ આપશે વીગેરે. ત્યારે માગણી કીધી જે, અમે! એકા હીએ તે અમારા નાણાંથી અપાવો. કોન્સલે ભાટીઆ ગોધુ નાનજીને બોલાવી તે મકાન અગીયાર હજરમાં અંદરખાનેથી અમને અપાવ્યું અને પાંચ હજર અગાઉથી દીધા. સવા-રમાં ખત મંડાવા ગયા ત્યારે સામાવાળાને ખબર પડી અને અટકાવા આવ્યા; પણ કાંઈ વળ્યું નહિ. રૂ. ૨૭૫ શી ભરી ગોધુ ઉપર ફરીયાદી માંડી. તે બાબતનો કેસ ચાલ્યો. તેમાં તેમનો ખોટું બોલવા બદલ રૂ. ૫૦) દંડ થયો અને કેસ ઉડી ગયો. વળી અપીલ લેવા ગયા ત્યારે પણ ધમકી દીધી. આ રાજ્ય આગાખાનનું 'કે અંગ્રેજનું' નથી.....આ કે-સમાં હું પોતે (જરમન કોન્સલ) સામે ઉભીશ અને લંબાણ સાથે ઉંડો ઉતરીશ વીગેરે. ત્યારે તે લોકોએ મારી માગી માંડી વાળ્યું; પણ રૂ. ૩૨૫) ની અરજ કરી. જવાબ મળ્યો કે દંડ રૂ. ૫૦) થોડો કીધો છે રૂ. ૫૦૦ કરવો જોઈએ વીગેરે ધમકી આપી તો કાણું મોઢું કરી ચાલ્યા

નાં છે કે “ અને તેઓએ કહ્યું કે શા માટે તે (પેગંબર) ના ઉપર તેના પરવરદાગાર તરફથી એક ચમત્કાર નીચે મોકલવામાં આવ્યો નથી ? કહે કે ખરેખર ખુદા શક્તિમાન છે કે તે એક ચમત્કાર નીચે મોકલે. પણ તેઓમાંના ઘણા ખરાં જાણતા નથી. ”

નંબર ચાથી:—

(સુરે બકર આયાત ૧૦૮-૧૦૯)

“ શું તમે એમ ઇચ્છો છો કે તમે તમારા પેગંબરને સવાલ પુછવામાં આવ્યા હતા ? અને જોણે ઇમાનને કાફરપણાં સાથે બદલ્યું છે, તે બેશક સીધે રસ્તેથી આડો ગયો છે. ” (૧૦૮)

નંબર પાંચમે—

“ કેતાબના લોકોમાંના ઘણા એવું ઇચ્છે છે કે, તેઓ તમને તમારાં ઇમાન પછી પાછા કાઢર બનાવી દે (એમ કરવાનો) તેઓને સત્ત જાહેર થયા પછી તેઓની પોતાની અદેખાઇ છે, માટે તમે માફ કરો અને દરગુજર કરો, જ્યાં સુધી કે ખુદા પોતાનો હુકમ લાવે. ખરેખર ખુદા સર્વ શક્તિમાન છે. ” (૧૦૯)

નંબર છઠો—

“ અને અમને ચમત્કારો મોકલવામાંથી આ કારણ સિવાય બીજું કંઈ અટકાવતું નથી કે, આગલા

જમોનાના લોકોએ તેને જુઠા કહ્યા હતા અને અમે સમુદ્ધને જાહેરી સાંઘણી આપી, પછી તેઓ તેની સાથે ઝુલમથી વર્તતા. અને ત્રાસ જેસાડવા સિવાય બીજા કંઈ કારણને માટે અમે અમારા ચમત્કારો મોકલતા નથી. ”

મોઝીઝાની માંગણીની બાબતમાં તાં આગાખાન સાહેબે ઇમામ તરીકે આપેલા જવાબ કુરઆને શરીફ સાથે કંપી રીતનો ખરો સંબંધ ધરાવે છે તે સમજવાને જુઠા બધાઓને હીદાયત બક્ષે !

ઉપરના મોઝીઝાની બાબતમાં કુરઆને શરીફનાં દાખલાથી બતાવી આપ્યા પછી સમજાવવું સહેલું છે કે સુલેમાન વાલજીની મોઝીઝો માગવાની બાબત ઇમાનદારીની શાનથી વેગળી છે. છતાં તે બાબતમાં સવાલ જવાબને તપાસીશું જેથી તે બાબતનો પણ આગલા સવાલ જવાબ માફક ફેસલો થઈ જાય.

સુલેમાન વાલજી—આપ ઇમામ છો તો અમેને મોઝીઝો દેખાડો અને તે પણ શકત એકજ.

આગા સાહેબ—મોઝીઝા તો રસુલ દેખાડતા, હું કંઈ રસુલ નથી.

આ જવાબની ખરી સ્થિતિ ઇસ્માઈલીઓજ તરત સમજી શકશે કારણ કે પીર અને ઇમામ એ બે જોમાં એકજ નુસ્તી પેગંબર અને ઇમામ માફક હોય છે. અને ઇમામનો દરજ્જો પીર કરતાં એટલા માટે મોટો હોય છે કે, ઇમામ

તખ્તનશીન નસલ બનસલ હોવાથી શાહ કહેવાય છે, ત્યારે પીર તેમના વજીર કહેવાય છે. પરંતુ જ્યારે એક જ જોમાંમાં એક નુર હોય છે. કે જેમ હાલના નામદાર આગાખાનમાં છે ત્યારે જે વખતે પોતે હિદાયત કરતા હોય છે. ત્યારે નમ્રતા સાથેની સ્થિતિ પીરના જોમાંની ધારણ કરેલી હોય છે. અને ઉપરનાં સવાલો સુધી એજ પીરના જોમાંથી હિદાયત થતી હતી. પણ ત્યાર પછીનાં સવાલમાં સુન્નેમાન ભાઈએ જ્યારે સવાલ પુછ્યો છે કે, જમાનમાં કીસ્સો પડાય છે તેમાં પણ લખે છે કે:—

“ હમામ જશર સાદકે ઘણું મોઝીમ દેખાડેલ છે ” આ સવાલમાં હમામનાં સવાલથી નાં આગા સાહેબના જવાબવાળી—માખત—હમામનાં જોમાંની છે કે “ ખુદા કુરાનમાં ફરમાવે છે કે મેં જન્નત તથા જહન્નમ પેદા કરીધી છે અને તે બરાશે. તો હું અગર મોઝીકા બતાવું તો સરવે હમાન લાવે, સઘળા જન્નતમાં જાય અને જહન્નમ ખાલી રહે તો ખુદાનો કોલ ખોટો પડે. ”

આ જવાબના ઉપર ગંભીરાઈથી વિચાર કરનારને ખુદ્દુ સમજશે કે, ના. આગાખાને કુરઆનની રજુ કરેલી વિગત કેવી દુકમાં ઉમદા હિદાયત કરનારી છે. અને જહન્નમના અધિકારી તરીકે તેમના વિરુદ્ધ ખ્યાલ કરનારને ચમકાવનારી છે ! ને મોઝીકો નહિ દેખાડી હમાનદાર નહિ બનાવવાની તેમની ઇચ્છાને, ખુદાના હુકમ મુજબ બતાવી છે !!

અને આ જવાબમાં નામદાર આગાખાનની ઇમામતની શાન ફરમાને સરીફના બતાવેલા રહસ્યથી ઝગડી નીકળે છે !
અને કલામની બુલંદીની સિદ્ધત મકિલા મુસ્લીમ કુશા સમાન સ્પષ્ટ થાય છે કે હિદાયત ઇચ્છનારને ખુદા આહે તો થાય છે, પણ સુલેમાન વાલજી ઉપરના જવાબ પછી પણ કેવી અજ્ઞાનતા નક્કી કરી રાખેલા સવાલથી બતાવે છે, તે જુઓ !

સુલેમાન વાલજી—આ લોકો આપને ખુદા કહે છે, તેનું કેમ ?

આ સવાલ ઉપરથી સુલેમાનભાઈની ઇમાનદારી કેવી હતી તે દેખાય છે કે, એક તો પોતે પોતા માટે પુછતા નથી, તેમ પોતે પસંદ નથી કરતા તે પુછે છે તેવા અતરંગી સવાલનો જવાબ પણ ઇમામ પાસેથી તેના સવાલના રૂપ-માંજ ઇમાન દેખાડનારો અને વાજબી હોય છે, જેમકે હકીમ પાસે કોઈ દરદી ન છતાં, જાય અને બીજો દરદી તેની દવા ખાતો હોય ને તેનાથી લાભ લેતો હોય અને તેની અપુર્વ તારીફ કરે, તે તારીફની વાત, દરદી ન હોય તે જેમ પોતાનાં નીમ હકીમપણામાં હકીમથી ડહાપણ ડોળે કે, “ફલાણો તમારી તારીફ કરે છે,” તો હકીમ હકીમતની રૂએ તેને પતાવવા કહે, કે “તે મારી તારીફ કરી મનેજ અગુર્ગ સમજે છે, તે ઝખ મારે છે.” જેમ કીધાથી તે જવાબમાં શું હકીમત છે, તે જેમ નીમ હકીમ પોતાની અજ્ઞાનતા તથા હસદના લીધે બાજી શકતો નથી, તેવીજ રીતે ના. આગા સાહેબ

ધમામે વક્તનાં જવાબમાં તેવીજ હીકમત સમાજેલી છે. અને તેથી જવાબમાં કહું છે કે, તેઓ નરક ખાય છે ! મતલબ કે—તેના કહેવા સાથે તને કાંઈ વાસ્તો નથી. તું એમજ સમજ કે, તારી ધમાનદારીનાં હિસાબે તેઓ નરક ખાય છે. કારણ કે તારી નજરમાં તે સાર નહી હોવાથી તું સવાલ પુછે છે, ત્યારે તું તારી બહેતરી માટે સવાલ પુછ અને હીદાયત મેળવ. આ જવાબમાં પણ આ હિસાબે હીદાયત તન્હ વાળવાનો ઇશારો કીધો છે. છતાં—ધમામના જવાબની ગણતરી ત્યાર પછીનાં સવાલમાં આપાદ આવીને ઉભી રહી છે કે,

મુલેમાન વાલજી—આ લોકો નિમાજ પડતાં નથી તેનું કેમ ?

નામદાર આગા સાહેબ—તેમના આમાલો તેમના શીર છે.

આ જવાબમાં આગલા સવાલનો હેતુ સમાધાન જાય છે. અને ખુલ્લું, સમજાવે છે, કે તું પારકી પંચાતી શા માટે કરે છે ? કારણ કે અમલે અમલ સાલેહ દરેકના માટે છે.

આટલી સ્પષ્ટતા પછી પણ કોળીભાઈનું હિંદુ નહાં મુકતાં, નાનો મોઝીઝો દેખાડવા માગણી ફરી કીધી અને “ તો બધી ખાત્રી થાય ” એટલું કહી આગલા બધા સવાલના જવાબોથી થયેલ આગ્રેજપણું સિધ્ધ કર્યું છે, અને તેના આગ્રેજપણાથી આગા સાહેબે “ આજથી બે વરસે મોઝીઝો દેખાડીશ ત્યારે તમે ખાત્રી કરી લેજો ”

એમ ફરમાવ્યું છે. અને તે હિસાબે બે વરસ પછી તેની દેવી ગતી થઈ! તે આજ બારમે વરસ પણ કંઈ નથી જણાવ્યું. તે સાબેત કરે છે કે, સવાલ પુછનાર જરૂર તેના એતેકાદના ફેરે પહોંચ્યો હોવો જુવે. એજ વસ્તુસામ.

અમારા તરફનો ખુલાસો.

આ સવાલ તથા જવાબ આજથી ૧૨ વર્ષ અગાઉ એટલે ઇ. સ. ૧૯૦૫ ની સાલમાં થવા પામ્યા છે અને તેની નકલો તુરતજ લખનારના જણાવ્યા પ્રમાણે મુંબઈ. જંગબાર, મોખાસા, બાવનગર, મહુવા, જામનગર, દારે-સલામ, બાગામેયો, લીન્ડી વીગેરે મોકલાઈ હતી. અને જે અમારા વિદ્વાન મિત્ર મીં વરતેજના વાંચવામાં પણ જરૂર આવી હોવાનું તેમના લખાણથી સાબેત થાય છે. મી. વરતેજ લખે છે કે:-

“ હવે જ્યારે છુપાછુપ ઉપરના સવાલ જવાબોની નકલો

“ લાગતા વળગતા આસામીઓ તરફ ફેલાવીને તે ઉપ-

“ રથી સાદા લોકોના ઈમાન ખરાબ કરવાના સાધન

“ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો.

મતલબ કે આ સવાલ જવાબની નકલો લાગતા વળગતા આસામીઓ તરફ જે તે વખતે મોકલાઈ ગઈ

હતી. લાગતા વળગતા આસામીઓને જ્યારે તે મળી ગઈ હતી, ત્યારે તુરે હીદાયત તે ફેલાવવાની પહેલ કરનાર નથી બસકે સવાલ જવાબ થયા પછી અમોને તો દસ વર્ષ પછી મળવા પામ્યા છે અને મળ્યા પછી ત્રણ વર્ષે પ્રગટ થયા છે. આ પ્રગટ કરવા સંબંધે મી. વરતેજી જે આક્ષેપ અમારા પર મુકે છે તે તેમનાજ શબ્દોમાં નીચે પ્રમાણે છે.

“તેનું પોગળ પ્રગટ કરવા મિસાલ મી. કાપાને પોતાના

“માસીકમાં પ્રગટ કરવા જે ખુદ્દિ સુઝી છે તે ખુદા

“જ્યારે ઇચ્છે છે ત્યારેજ હીદાયતના સાધન તરીકે બ-

“હાર આવે છે”

મતલબકે આ સવાલ જવાબ જે હીદાયતના સાધન રૂપ હતા, તે ખુદાતાલાની ઇચ્છાથી અમોએ પ્રગટ કીધા છે અને એ રીતે હીદાયતનું જે સાધન આજ બાર વર્ષ થયાં છુપાછુપ લાગતા વળગતા આસામીઓ તરફજ પહોંચી શક્યું હતું તે અમારા માસિકે જાહેર રીતે સમગ્ર જગત સામે રજુ કરી દીધું છે. આ હીદાયતનું સાધન જે પ્રથમ છુપા છુપ માત્ર લાગતા વળગતા આસામીઓ તરફજ પહોંચ્યું હતું તેથી માત્ર લાગતા વળગતા આસામીઓનેજ હીદાયત થઈ હશે; પણ જ્યારે ખુદાતાલાની ઇચ્છા સમગ્ર જગતને હીદાયત કરવાની થઈ ત્યારે તેણે અમારા દીલમાં તેને જાહેર કરવાની પ્રેરણા કીધી અને અમોએ બકોલ મી. વરતેજી હીદાયતના સાધનને સમગ્ર જગતના સ્ટેજ પર લાવી

મુક્યું અને તેમ થતાં બકોલ મી. વરતેજી અમોએ નામદાર આગાખાન સાહેબ ઉપર, તેમના મઝહબ ઉપર, તેમની જમાત ઉપર, તેમના મુરીદો પર અને સાથે સાથે સમગ્ર જગતપર મહાન ઉપકાર કર્યો. અને આવો ઉપકાર કરવા માટેના અમો બકોલ મી. વરતેજી ખાસ ધન્યવાદના અધિકારી બન્યા છીએ. અને ખુદાતાલાના લાખ લાખ શુકરાના કે આવી રીતે ખુદાતાલાની ઇચ્છા ફળીભુત કરવા માટેના તથા હિદાયતના સાધનના પ્રચારના અમો કારણે રૂપ બન્યા અને આવો મહાન યશ કોઈપણ ખાનાઈ કે અન્ય ઘેરાદર નહિ મેળવી શકતાં, અમોજ તે મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા અને એ રીતે એક મહાન સવાબના દામમાં અમો સંબંધિત લઈ ગયા, અમારા પ્રયાસમાં હુપાયેલી આવી ખુબી અમારા મિત્ર મી. વરતેજીના લખાણથી અમો તથા પગલીફની વધુ જાણમાં આવી, તે માટે અમો અમારા તે મિત્રના બાલ બાલ ઉપકારી થયા છીએ. અને ખુદાતાલાની ઇચ્છાથીજ તે પ્રસિદ્ધ કરવાની ખુદિ બકોલ મી. વરતેજી અમોને સુઝી છે તેથી હવે કોઈ પણ અંતઃકરણ હિદાયતના નુરથી બાકી નહિ રહે એવી અમોને પાકી હમેદ બધાઈ છે.

સવાલ જવાબ પ્રગટ કરવાની ખુદિ સુઝાડવી, એ ખુદાતાલાની ઇચ્છાને આધિન હતું. વળી તે સવાલ જવાબ હિદાયતના સાધન રૂપ હતા એમ વખાણ કરવા સાથે

અમારા મિત્ર મી० વરતેજને ખુદ જાણે શું કુબુધિ સુઝીકે, તેનો “લોકોના ઇમાન ખરાબ કરવાનાં સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો.” એમ જણાવી પ્રથમની ખુબી તથા શીલસુશી ભરી કબુલાતથી શ્રી ગયા. અમો નથી સમજી શકતા કે, જે વસ્તુના જાહેર પ્રચારથી તો હિદાયતનું તુર મમમ જગતમાં પ્રકાશમાન થાય, તેજ વસ્તુના ગુપ્ત પ્રચારથી “સાદા લોકોના ઇમાન ખરાબ” કેમ થતાં હશે ? જે તેના ગુપ્ત પ્રકાશથી સાદા લોકોના ઇમાનો ખરાબ થવાનાં હતા તો પછી જવાબ આપનાર કે તેમના કોઈપણ અનુયાયી તરફથી તેને, કેમ જાહેર પ્રગટ કરવામાં ન આવ્યા ? અને શા માટે સાદા લોકોના ઇમાનો ખરાબ થવા દીધા ? અને તેવી રીતે લોકોના ઇમાનો ખરાબ થવાના હતા, તો પછી અમારા તે વિદ્વાન મિત્ર પોતાના કથા “અધુરા પણા” ની ઉંઘમાં ઉંઘાતા પડ્યા હતા અને આજ બાર વર્ષ સુધી લોકોના ઇમાનો ખરાબ નહિ થવા દેવાનું જે સરળ સાધન હતું તે છુપાવી રાખીને લોકોના ઇમાનો જેમણે ખરબાદ કરીધાં, તેમનો તો કોઈ પણ કસુર અમારા વિદ્વાન મિત્ર સ્વીકારતા નથી. અને જેણે ખુદાની ઇચ્છાને આધીન થઈ છુપાછુપ પણ હિદાયતના સાધનને લાગતા વળગતા આસા-મીઓ તરફ પહોંચતું કર્યું તેને તો સાદા લોકોના ઇમાન ખરાબ કરનારા રજી કર્યાં ! તો પણ ખુદ તાલાના લાખ લાખ શુકરાના કે અમારા તે મિત્ર અમારા પર મિત્રચારીનું

નાતો નહી વીસરતાં, તેને જાહેર પ્રસિદ્ધ કરવામાં અમોએ ખુદાતાલાની ઇચ્છાને વશ થઈ હિદાયતના સાધનને વહેંચાઈ અમલમાં મુક્યાનું જાહેર કીધું.

ખુદાતાલાની ઇચ્છાને યર લાવનારી તથા હિદાયતના સાધનરૂપ વસ્તુ છુપાછુપ લાગતા વળગતામાં ફેલાવાથી સાદા લોકોના ઇમાનો કેવી રીતે ખરાબ થયા અને જાહેર ફેલાવાથી કેવી રીતે ઇમાનો દુસ્ત થશે તે સંબંધે જો અમારા તે મિત્રે કાંઈક સ્પષ્ટતા કીધી હતે તો, અમારા જાહેર પ્રચારથી લોકોના ઇમાનો જે દુસ્ત થવાના છે તે વધુ અને જલદી દુસ્ત થતે. અને અમો આશા રાખીએ કે અમારા મિત્ર આ સંબંધમાં જરૂર અમારો સાથ આપશે અને હિદાયતના સાધનને વધુ વિસ્તારમાં ફેલાવાના કામમાં અમોને મદદ કરશે અને જો તેઓ તેમ કરશે તો ખુદાતાલા તેમને તેનો નેક અજર જરૂર આપશે.

કીસવાના ખોજ આસામીઓએ નામદાર આગા સાહેબને જે સવાલો પુછ્યા અને તેના તેઓ નામદાર તરફથી જે જવાબો મળ્યા, તે વગર તરસીરના હજા, તેથી ઘણા લોકોને તેમાંનું હિદાયતનું સાધન શોધી કાઢતાં મુશ્કેલી નડી હશે અને સાદા તથા ભોળા લોકો તો ને હિદાયતના સાધનથી ખેનસીય રહી ગયા હશે. અને તેથી તેની તરસીર ટીકાની પુરેપુરી આવશ્યકતા હતી અને તે આવશ્યકતાનું કિયોગીપણું સ્વીકારી અમારા મિત્રે સાદા તથા ભોળા લોકો પર મોટો

ઉપકાર કીધો છે; કેમકે હવે અમેા અમારા તે મિત્રની માન્યતા સાથે એકમત થયા છીએ કે હવેથી કોઈ પણ સાદા કે ભોળા લોકનું ઇમાન ખરાબ થશે નહિ બકોલ મી. વરતેજી “ હુપાહુપ.....સવાલ જવાબોની નક્કો લાગતા વગગતા આસામીઓ તરફ ફેલાવીને.....સાદા લોકોના ઇમાન ખરાબ કરવાના સાધન તરીકે (સવાલ જવાબો) ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો, તેનું યોગ્ય પ્રગટ કરવા મીસાલ મી. કાપાને (અમેાને) પોતાના માસિકમાં (તુરે હિદાયત પુ. ૧ હુ' અંક ૩ ને) પ્રગટ કરવાને ખુદિ મુઝી છે ” (અમેાને) આવી રીતની વર્તન “ ખુદા જ્યારે ઇચ્છે છે ત્યારેજ હિદાયતના સાધન તરીકે બહાર આવે છે ” મતલબ કે સવાલ જવાબ હિદાયતના સાધન તરીકે ખુદાની ઇચ્છાથી અમેાએ બહાર આણ્યા છે. અને તેથી અમારા મિત્રને અમેાપર ખદા થવાનું હવે કોઈ પણ કારણ રહ્યું હશે નહિ. આમ થવું એ પણ ખુદા તાલાની મહેરબાનીનોજ પ્રતાપ ગણી શકાય.

નામદાર આગા સાહેબે જે જવાબો આપ્યા છે તેમાં કેવી ખુબી, શીલસુરી તથા હિદાયત બરી છે તે બકોલ મી. વરતેજી આજથી ૧૩ વર્ષ પહેલાં રજુ થઈ છે અને તેની તફસીર મી. વરતેજીએ લખી તેની ખુબી, શીલસુરી તથા હિદાયતના સાધન તરીકેની ઉપયોગીતા જણાવી આપી છે જવાબમાં તથા મી. વરતેજીની ટીકામાં જે ખુબી, શીલસુરી

તથા હિદાયતના સાધનની ઉપયોગીતા બરી છે તે કાંઈક વિસ્તારથી જણાવનારાઓના શબ્દોમાં અમેાએ રજુ કરી છે. અને તે પણ સાદા લોકોના ઇમાન ખરાબ થતા હતા તેનું પોગળ પ્રગટ કરવાની ખુદાતાલાએ પોતાની ઇચ્છાથી અમેાને ખુદી સુઝાડી તેને આભારી છે. હવે જે બાબતથી સાદા લોકોના ઇમાનો ખરાબ થતાં અટકતાં હોય, અને જે બાબતમાં હિદાયતનું સાધન, ખુખી, શીલસુદી હોય, તેવી બાબત લાગતા વળગતાઓમાં ફેલાવનાર ખાત્રી પૂર્વક ખરા મોભિન તથા ખરા સતપંથી માની શકાય અને તેનો અમારા કરતાં પણ વધુ ઝેહસાન માનવો જોઈએ, પરંતુ અમારા મિત્ર મી. વરતેજ પોતાની પ્રસંશા ઉચ્ચારવાની દોલત તરફ અસાધારણ કંજુસ થઈ ગયા, તેટલુંજ માત્ર જોવાજળી થયું છે. તેમના પણ જે અમારી મીસાલ વખાણુ કરતે તો, તેમના પ્રત્યે એક તરફીપણાનો કે અન્યાય કર્યાનો ઇલજામ આવી શકતે નહિ; પરંતુ અમેાને આશા છે કે મી. વરતેજ પોતાની ખુદ્દેખુલી ભુલ સુધારશે અને હિદાયતના સાધનને તથા તેની ખુખી તથા શીલસુદીને લાગતા વળગતા આસા-મીઓ તથા સમગ્ર જગતમાં ફેલાવવાને કારણુ રૂપ થનારનો જરૂર ઝેહસાન માનશે.

અમેાને એક બાબતનો જે બહુજ અચંખો થયો છે તે જણાવી આપી ઇન્સાફ માગીએ તો બ્યાજખીજ ગણાય. અમારા મિત્ર મી. વરતેજ ચોપડીની શરૂઆતમાંજ પહેલાજ પૃષ્ઠ પર લખે છે કે:—

“ નુરે હિદાયત માસીકના તીજ અંકના પાને ૧૬ મે
 “ સવાલ જવાબના મથાળા હેઠળ જે આવત આપેલી છે
 “ તે આજથી બાર વરસ ઉપરની છે અને કહેવત છે
 “ તેમ ૧૨ વરસે બાવો બોલ્યો, તો પણ ધુલની ધુલ. ”

“ ૧૨ વરસે બાવો બોલ્યો, તો પણ ધુલની ધુલ ”
 જે કહેવત લખવાથી અમારા વિદ્વાન મિત્રની શું મતલબ છે
 તે મોઢમ હોવાથી અમે સમજી શક્યા નથી. અમાગ મિત્ર
 શું સવાલ પુછનારને આ કહેવત લાગુ પાડવા માગે છે કે
 જવાબ આપનારને ? અથવા તો તેની નકલો કરી છુપાછુપ
 લાગતા વળગતા આસામીઓમાં ફેલાવનારને કે અમેએ
 નુરે હિદાયતમાં તેને છાપ્યાને માટે અમેને, કે પોતે સવાલ
 જવાબની ખુબી તથા શીલસુરી વધુ પ્રકાશીત કીધી તેથી
 પોતાને લાગુ પાડે છે ? અથવા તો શું “ બાવા ” શબ્દથી
 સવાલ પુછનાર, જવાબ આપનાર, છુપાછુપ : લાગતા વળ-
 ગતામાં નકલો કરી ફેલાવનાર, નુરે હિદાયતમાં પ્રગટ કર-
 નાર, કે પોતે તેની ખુબી તથા શીલસુરી સમજાવી તેથી
 પોતાને વખાણવા માંગે છે ? અથવા તો શું “ બાવા. ”
 શબ્દથી લાગતા વળગતા કોઈને પણ ઉતારી પાડવા માંગે
 છે ? અને “ ધુલની ધુલ ” શબ્દોથી શું તેઓ જેવી હકીકત
 હતી તેવી આખાદ રજુ થઈ છે એમ કહેવા માંગે છે ? જે
 તેઓએ લાગતા વળગતામાંથી કોઈના પણ વખાણ માટે
 આ કહેવત વાપરી હોય તો, જેના માટે તે વપરાઈ હોય

તેને ખુદા મુખારક કરે. અને વખાણ કરનારને પણ ખુદા-
તાલા જગએ ખેર આપે કે તેણે એક એવી બાબતના
પ્રકાશકના વખાણ કીધા કે, જેણે ખુખી, શીલસુશી તથા હીદ-
યતના સાધનરૂપ વસ્તુના પ્રચાર માટે પ્રયાસ કીધો છે પણ
જે તેણે “ બાવા ” તથા “ ધુલની ધુલ ” શબ્દથી ઉતારી
પાડવાની બાજી રચી હોય તો, તે બાજી રચવામાં તેઓ
પોતાના ઇમાન ઉપર કેવી ભયંકર તરાપ મારી ગયા છે
તેની સાયદ કે તેમને ખબર નહિ રહી હોય. એવા લોકો કે
જેમણે હીદયત ખુખી તથા શીલસુશી બરેલી વાતને ખુદા-
તાલાની ઇચ્છાથી ભોળા તથા સાદા લોકો આગળ રજૂ
કરી, તેમના ઇમાનોને ખરાબ થતા અટકાવ્યા, તેમને તિર-
સ્કાર તથા ટ્યાક બરેલા તાણા મેહણાથી ઉતારી પાડવાને
બાજી રચી હોય, તેણે બેશક પોતાના ઇમાનની કચુંબર કરી
નાખી એ નિર્વિવાદ વાત ગણાય. અમારા મિત્ર આ બે
પ્રકારો પૈકી કયા પકારના હકદાર બન્યા છે તે તેમની તો
બાજી બહાર નહિ હોય; પરંતુ વાંચક વર્ગને આવા પ્રકારોની
ચોખ્ખટ પોતાની મેળે કરવા દેવાના સ્તુતિપાત્ર હેતુને દ્રષ્ટિ
મર્યાદામાં રાખી, આ બાબતને મોઢમજ મુકી દીધી હોય તો
કાંઈ તાણુખીની વાત નથી.

“ ૧૨ વરસે બાવો બોલ્યો, તો પણ ધુલની ધુલ ” એ
કહેવત સાયદ કે અમારા મિત્રે એટલા માટે પણ વાપરી
હોય કે, એવી ખુખી શીલસુશી તથા હીદયતના સાધનરૂપ

બાબતને બાર વરસ સુધી ગુમનામ રાખનારને ધુન્નની ધુલ પ્રાપ્ત, થઈ અથવા તો બાર વરસે પણ જે વસ્તુ જેવી હતી તેવીજ તેને જાહેર કરવામાં આવી, ધુલ હતી તેને ધુલજ જણાવવામાં આવી, કાંઈ પણ ફેરફાર કે અફરા તફરી કરી નાંખવામાં આવી નહિ. ધુન્નને ધુલ કહી જે તેના નિર્માણ-પણા વીશે મજાક કર્યો હોય તો તે વાત તો એટલા માટે અમારે ગળે ઉતરતી નથી કે ખુશી, શીલસુશી તથા હિદાયતના સાધન રૂપની તથા મી. કાબાને ખુદાએ પોતાની ઇચ્છાથી તે પ્રગટ કરવાની ખુશ્ધિ સુઝાડી હોય તેવી વાતને તેઓ તેવી માને તથા જણાવે નહિ.

સવાલોના જે જવાબો આપવામાં આવ્યા છે તેને અમારા મિત્ર “ હિદાયતની હોકમત બરેલા ” તથા “ રાહ-બરી ” બર્ખા, તથા “ ખરા આકારમાં ” અપાયલા તથા “ હિદાયતના સાધનતરીકે ” ના તથા ઇમામતના પાવ-રથી પૂર્ણ પરખીને ” અપાયલા તથા “ મારફત ” વાળા તથા “ જમાનામાં ચર્યાતા મહાન સવાલનો શરૂઆત ” કરનારા તથા મહાન ખુશી અને હોકમત વાળા તથા “ શીલસુશી બરેલા ” વીગેરે વીગેરે વિશેષણોથી લખીપચી રહેલા જણાવે છે અને તે તેવાજ છે એવું સમજાવનારે તેમણે જે લખાણ આપ્યું છે, તે અમારા મિત્રને ઇનસાફ આપવાને માટે કાંઈક લખાણથી ઉતાર્યું છે. અને તેમાં અમારી એ તેમ પણ છે કે અમારા મિત્રનો હેતુ જલ્લ-દાથી બર આવે.

નામદાર આગા સાહેબના જવાબો “ હીદાયતના સાધન
 રૂપ ” હોય તથા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના વિશેષજ્ઞોથી
 અલંકારિત હોય તો, તેની કદર ન કરવામાં આવે તેનું
 કોઈ પણ કારણ અમો જોઈ શકતા નથી. મી. શરીફ
 નુરમાહમદ, સુલેમાન વાલજી તથા હાજી સુલેમાન લીમજીએ
 જે સવાલો પુછ્યા હતા તે પ્રકારની માન્યતા કોમના
 મોટા ભાગની છે અને આવો મોટો ભાગ તેના ખરા
 જવાબોની સમજીતીથી બેખબર રહી જવા પામે એ
 કોઈપણ દ્રષ્ટિથી મુનાસબ લાગતું નથી. અને જે કોમનાં
 મોટા ભાગની માન્યતા વિશે અમોએ ઘસારો કર્યો છે તે
 કોમના એક મેમ્બર અમે પોતે પણ છીએ. ખોજ કોમની
 મુખ્ય ત્રણ જમાતો, ખોજ સુન્ની જમાત તથા ખોજ
 ઇસનાઅસરી જમાત તો અખંડ અમારી માન્યતા પ્રમાણેની
 છે. જ્યારે ત્રીજી પોતાને હમણાં ઇમામી ઇસમાઈલી જમાતના
 નામથી ઓળખાવતીના બહુજ થોડા માત્ર ગણતરીના
 મેમ્બરો સિવાય બાકીનો સમગ્રો ભાગ પણ અમારા મત
 પ્રમાણેનો છે અને આવા એક હજારથી ઓછા નહિ તેટલા
 મેમ્બરો તો અમારી ખાત્રી કરાયલા છે અને તે એટલે
 સુધી કે જમાતના કારભારીઓમાંના જેઓ જેઓ અમારા
 પરિચયમાં આવ્યા, તેમાંના સેંકડે હપ ટકા અમારા મતની
 તરફેણમાં હતા. વળી સમગ્ર જગતના વિભાગોમાં વસ્તા
 આશરે ચાલીસ કરોડ જેટલા મુસલમાનો પણ થોડા ગણતરીના

અપવાદ સિવાય સઘળા પણ અમારા મત સાથે મળતા છે. વળી મી. સુલેમાન વાલજીને જે જવાબ આપવામાં આવ્યો છે એટલે કે “શરીયત ઉપર ચાલે તે જે હજરત અલીને ખુદા કહેશે તો તે કાફર છે” તો તે સઘળાઓ તેવીજ માન્યતાના હોઈ હજરત અલીને ખુદા માનતા નથી અને જે તેવું માને તો તેઓ “કાફર” ગણાય એમ માને છે, તો જે નામદાર આગા સાહેબ હાજર ઇમામ હોય તો, સઘળા મુસલમાનોની તેમના પર હુજ્જત કાયમ થઈ શકે છે કે, તેઓ મારફત ખતાવી તેની રૂએ હજરત અલીને ખુદા હોવાની સામેતી ખતાવે. વળી આવી સામેતી ઇસ્મે શીલસુરી તથા ઇસ્મે મંતક જાલુનાર સમજી શકે તો, આ જે લાખો મુસલમાનો ઇસ્મે શીલસુરી તથા ઇસ્મે મંતક જાલુનારા, બધેકે કેટલાકો તો તેના ઉસ્તાદો છે. વળી નામદાર આગા સાહેબ તો મારફત, ઇસ્મે શીલસુરી તથા ઇસ્મે મંતક જરૂર જાણતા હોવા જોઈએ, તો તેઓ હજરત અલીને ખુદા કહેવાની શીલસુરી બરી દલીલો જરૂર વધુ સારા પ્રમાણમાં સમજાવી શકે. અને તેથી સઘળાઓ તેવી હિદાયતના આરબુમંદ રહે એ સ્વાભાવિક છે. કેમકે તેઓના જવાબથી એટલું સ્પષ્ટ કહેવાયું છે કે “જેને મારફત છે તે જે (હજરત અલીને) ખુદા કહે તો વાંધા નથી” તેથી મારફતવાલો હજરત અલીને ખુદાજ માને એમ તેમના સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ છે અને તેથી તેમના મત પ્રમાણે તે મત બ્યાજખી અને હજરત અલીને વલીયુદ્દા કહેવા એ ગેરવાજખી લેખાય, તો

પોતે આવી રીતે ગેરવાજખીપર જને માનતા હોય તેને વ્યાજખીપણાની સમજાતી આપે એ, તેમનો જે દરજ્જો જણાવવામાં આવે છે તેની રૂએ ફરજિયાત ગણાય. અને તે ફરજ જે તેઓ બજાવવાનું વીસરી જતા હોય તો, યાદી આપવી એ જરૂરની બાબત છે.

નામદાર આગા સાહેબ તરફથી આજદીન સુધી હજારત અલી અં ને ખુદા કહેવાની માઅરેશત, ફીલસુફી તથા ખુખી જાહેર થઈ નથી. જે જાહેર થઈ હોતે તો તમારા લખવા પ્રમાણે ઘણી હિદાયત થતે. તેમજ પ્રથમ આગાખાન સાહેબો, કે તેમના કોઈ વડીલ તરફથી પણ આવી ફીલસુફી જાહેર કરવામાં આવી નથી. આવી ફીલસુફીતે આજદીન સુધી છુપાછુપ રાખવામાં આવી છે. જે આજદીન સુધી જાહેર કરવામાં આવી હોતે તો, તેમના લોખા મુરદો કદી પણ ગુમરાહ થતે નહિ. અમોએ પીરોતું રચેલું અથર્વવેદ શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં લઈ જોયું, પરંતુ તેમાં પણ કોઈ ઠેકાણે આવી ફીલસુફી, મંત્રક વીગેરેની ખુખી ન જરૂર પડી નહિ. તો આવી સ્થિતિ વચ્ચે આવી ફીલસુફીથી લોકો બેનસીય રહ્યા તેમાં કોનો કસુર ગણવો તેની સમજ પડવી મુશ્કેલ નથી.

નામદાર આગા સાહેબ મોટા ભાગ વિલાયતમાંજ રહે છે અને વિલાયતી લીટરેચરમાંજ પોતાનું જીવન ગાળે છે. અને તેમ એટલા તો મોટા દરજ્જાના માણસ છે કે, તેઓ

આવી શીલસુધી તથા મંતક સમજાવવા બેસે નહિ. પરંતુ
 આવી ફીલસુધી તથા ખુખીની મારેફત જે તેમના તરફથીજ
 સમજાવવામાં આવે તોજ હેતુ બર આવે તેવું કાંઈ નથી.
 જ્યારે તમે તથા તમારા જે ગોઠીયાઓ તે ફીલસુધી તથા
 ખુખી તો જરૂર જાણતા હશે ત્યારે જે તમેજ તેને જાહેર
 કરો તો, પણ ચાલી શકે તેમ છે. વળી જ્યારે તમે પણ
 મારેફતમાં પહોંચી ગયા છે અને શીલસુધી તથા મંતકના
 પારકે પાદર માવજીમાઈ કાંધાળા જેમ ખાં બની ગયા છે
 ત્યારે તો તમે અમારી સુચનાનો જરાપણ અનાદર નહિજ
 કરો. અને અમેને તાજુખી તો એટલા માટે થાય છે કે,
 તમેજે આજસુધી આવી ફીલસુધી તથા મંતકને શા માટે
 ધ્રુપાવી રાખી લોકો પર જુલમ કર્યો? અને શામાટે તેવી
 ગંભીર જેખમદારીથી પોતાને મુક્ત ન કર્યા? અને હજુ
 પણ જે પોતાની જેખમદારીથી તુરંતજ મુક્ત નહિ થાઓ
 (અને ખાત્રી છે કે રોજે હજાર સુધી નહિજ થાઓ) તો
 અમેને લાચારી સાથે તમે માત્ર જીભાની લનતરાની કર-
 નારા છો જેમ જાહેર કરી દેવું પડશે. જે તમારા એકલાથી
 આવી શીલસુધી, મંતક તથા મારેફતનો બોલો નહિ ઉપડતો
 હોય અને હરીના માંડવામાં બેસી તેના શુભ ખવાસના મંત્રો
 લશુવા આડે અવકાશ નહિ મળતો હોય તો, તમારા સુ-
 નારા, બહીયારા વીગેરે મિત્રોની પણ મદદ મેળવો. અને તેમ
 કરી પચ્છીકને ઉપકાર તજે દાખી મારો. શબ્દોથી નહિ પણ
 કર્તવ્યોથી કરી બતાવો.

તમે જે આવા ચેત્તેન્નને એકલે પડે હોવાથી ન પહોંચી શકતા હો. તો, જરૂર બીજો માર્ગ ગૃહણ કરશો અને તમારા પ્રથમના કોઇપણ ઇમામોએ આવી ફીલસુફી તથા મંતક બતાવી હોય, તેવા પુસ્તકોના નામો બતાવો. અથર્વવેદમાં હોય તો, તેના વિભાગનું પણ નામ આપો એટલે અમે તેમાંથી લઈને પબ્લીક સમક્ષ રજુ કરીએ અને કોઈને પણ સાદા તથા ભોળા ન રહેવા દઈએ. આવું પુસ્તક અરબી, ફારસી કે કોઇપણ ભાષામાં હશે તો ચલાવી લેવામાં આવશે. અમે તેનો તરજુમો કરી કોમ સમક્ષ રજુ કરી શકીશું.

બહાલા બેરાદર ! તમે એટલું તો જરૂર કબુલ કરશો કે, હજરત અલીને ખુદા કહેવા જોઈએ અથવા તો વશી અલ્લાહ બેમાંથી એક વાત ખરી હોવી જોઈએ. બંને વાત ખરી હોઈ શકે નહિ. આગા સાહેબના જવાબમાં આ બાબ તનું સ્પષ્ટિકરણ નથી. તેમજ તમેએ પણ જે ટીકા કીધી તે ટીકામાં તેમાં તેની ચોખવટ નજ કીધી. તો હવે જગ્યા ત્યાંથીજ સવાર ગણી ખુલાસો કરશો કે, બેમાંથી કય વાત ખરી અને કય ખોટી ? હજરત અલીને ખુદા કહે તે ઇમાનદાર ગણાય કે વશી અલ્લાહ કહે તે ? તમે પોતે જ્યારે હજરત અલીને વશીઅલ્લાહ કહેતા હતા ત્યારે ઇમાનદાર ગણાતા હતા કે હમણાં ખુદા કહીને ? કય બાબતની માન્યતા રાખનાર ખરી માન્યતાવાળો અને કય બાબતની મા-

ન્યતા રાખનાર ગલત માન્યતાવાળો ગણાય? તમે પોતે હજરત અલીને અલ્લાહ જણાવો છે. જ્યારે તમારા પીતા તથા ભાઈઓ વલી અલ્લાહ કહે છે, તો તમે કેને હક પર અને કેને ગેર હક પર માનો છો? એમાંથી કયું માન્યતાવાળો સ્વર્ગનો અધિકારી ગણાય? અને “તમારે તમારા એતેકાદ પ્રમાણે ચાલવું” એવા જવાબથી ઉડાવનારો જવાબ આપવામાં આવ્યાનું અનુમાન થાય છે કે, તે પોતાના એ તકાદ પ્રમાણે માને તે પણ હક પરજ ગણાય? જો આ જવાબ ઉડાવનારો ન હોય તો, આપની ફીલસુફી તથા મંતક વાપરી તેની ખુશી જણાવી હિદાયતના સાધનરૂપને સ્પષ્ટ સમજાવશો. અને તેમાં કયું કયું જાતની હીકમતો ભરેલી છે તે કમવાર જણાવી લોકોના વિચારો દુરરત કરવાનું સવાબ હાસલ કરશો. પણ એટલું તો જરૂર યાદ કરી લેજો, બહુકે તમારા મંતકના ફંદથી ભરેલા ભેજમાં નોંધી રાખજો કે, તમે પણ ઉડાવનારો જવાબ આપતા નહિ.

બેરાદર! આપના ફીલસુફી ભરેલા મગજને જરા હરીના માંડવાથી બહાર કાઢી અને બે ઘડી જાપ જપવાનું મોકુફ રાખી, એટલું તો જણાવશો કે, આપે ધસલામને એવો તે કેવો માની લીધો છે કે, તેની ચારે પાપરીઓમાં એકજ વસ્તુને જુદા જુદા એક બીજાથી વિરુદ્ધ માની લેવામાં આવી છે. હજરત અલીને શરીયતવાળા વલીઅલ્લાહ માને જ્યારે મારેશતવાળા ખુદા માને. જો મારેશતવાળાની

વાત ખરી માનીએ તો શરીયતવાળાની વાત ખોટી દરે અને
 બે શરીયતવાળાની વાત ખરી માનીએ તો મારફતવાળા
 ખોટા દરે. વળી તરીકત તથા હકીકત નામની વચગાળેની
 બે પાયરીઓવાળા હજરત અલીને શું ગાંતે ? વકી અલ્લાહ
 કે સહી અલ્લાહ ! અથવા તો કોઈ આધા તીતર આધા
 ખટેર વાળો રસ્તો શીલસુરી તથા મંતકથી ઉભો કરવામાં
 આવ્યો છે ? ખુદાતાલા આગળ બે બંદાઓ એવા રજુ
 થાય કે, જેમનો એક હજરત અલીને વકીઅલ્લાહ અને
 બીજો સહીઅલ્લાહ કહેતો હોય તો, ખુદા કયા બંદાને હક
 પર જણી જન્નતમાં દાખલ કરશે અને કયાને તેનાથી બે
 નસીબ રાખશે ?

વળી શરીયત, તરીકત, હકીકત તથા મારફત એવી ચાર
 પાયરીઓ ગણુનારા તથા માનનારા ખાસ સુરી ટોળાંના લાખો
 બલકે દરોડો લોકો જગત પર આપ્યાદ છે. જેમાં એવા એવા
 વિક્લાનો પડેલા છે કે, જે ડંકાની ચોટે કહે છે કે શરીયત,
 તરીકત, હકીકત તથા મારફત દરેકમાં હજરત અલીને વલી
 મુક્લાહ કહેવાનું બાજબી છે. જે તમેાને વધુ ખાત્રી કરવી
 હોય તો “ ઓલ ઇન્ડીઆ સુરી કોન્ફરન્સ ” ના સેક્રેટરી
 તથા દીલ્લીની પ્રખ્યાત ખ્યાલ નિઝામુદ્દીન ઓલીઆની
 દરગાહના સંજ્ઞાદાનશીન તથા પ્રખ્યાત સુરી માસિક “ નિઝામ-
 ઉલ-મશાયેખ ” ના મુખ્ય તત્રી તથા એક ઉરદુના જખરસ્ત
 ઇનશા પરદાહ લેખક ખ્યાલ હસન નિઝામી સાહેબને જ
 લખીને પુછાવો.

વળી નામદાર આગા સાહેબ જવાબમાં વારતવિક્ક રીતે હજરત અલીને ખુદા દહેવા કે વલીઅલ્લાહ કહેવા તે બાબતની સલાહ તો કરતાજ નથી, એટલે કે પોતાની તે સબંધમાં શું માન્યતા છે તેનું નામ પાડતા નથી. અને તે ઉપરથી તેઓ હજરત અલીને ખુદા દહે છે એમ સિદ્ધ થતું નથી. અને તમે માત્ર પોતા તરફથી તેમના પર આવી માન્યતા થોપવા લાગી ગયા છો કેમકે તેઓ સાહેબે “બાહરે રેહમત” નામની પોતાના ફરમાનની બુકમાં માં હજરત અલીને ખુદા કહેવાથી ખુદવી રીતે ઇનકાર કીધો છે અને તેઓને ખુદાના બંદા માન્યા છે તો પછી તમે જે કહો છો તે બંદા માનીએ કે નામદાર આગા સાહેબ જે ફરમાવે તે ! અમેને તો નામદાર આગા સાહેબ પ્રત્યે પૂર્ણ વિશ્વાસ છે અને તેમની સીધી રજુ થએલી વાતને તમારા જેવાની તેમના પર થોપવાની વાત કરતાં વધુ વજન આપીએ છીએ. માટે આ બાબતમાં પણ જરૂર ચોખ્ખવટ કરજો.

તમે લખો છો કે “જ્યાં સુધી જે કોઈ મારફતને પહોંચ્યો ન હોય તો ત્યાં” સુધી હ. અલીને ખુદા દહેવું, હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાનના ફરમાન મુજબ દાક્કરપાલું છે.” “આ રીતે હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાનના પહેલા જવાબની મહાન હીકમત અને ખુબી તેના જાણનારને વિશાળ સમજ સાથે સંપૂર્ણ હિદાયત કરનારી છે.” તો અમે પુછીએ છીએ કે નામદાર આગા સાહેબે

જવાબમાં એવું તે ક્યાં કહ્યું છે કે, હજરત અલીને વક્ષી અલ્લા કહેનાર કાફર ગણાય અને જો તેમજ હોય તો મારેફતને પહોંચેલો હજરત અલીને વક્ષી અલ્લા કહે તો તે પણ કાફરજ ગણાય ! નામદાર આગા સાહેબે પોતાના જવાબમાં તો તેમજ કહ્યું નથી. બલકે હજરત અલીને ખુદા કહેનાર કાફર છે એમ સ્પષ્ટ જણાવેલું છે. મારે જરા જવાબ ફરીથી વાંચી જુઓ અને “ મહાન ખુશી તથા હીકમત ” ને જરા સ્પષ્ટ સમજવો; કેમકે તેમાં આવી બાબત સમાયાનો તમે માત્ર દાવો કરો છો. નામદાર આગા સાહેબનો તો તેવો દાવોજ નથી. તેઓ બાપડા તો હજરત અલીને ખુદા કહેનારને કાફર ખુદા શબ્દોમાં વર્ણવે છે. હવે અમારે નામદાર આગા સાહેબની વાતને માનવી કે તમારી !

સુલેમાન વાલજીને જો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે તેમાં તેને ઇલ્મ શીક્ષસુરી તથા ઇલ્મ મંતક શીખવું જોઈએ કહી ઉડાવી દેવામાં આવ્યો છે. નહિતર ઇસલામનો તવહીદનો મસલો સમજાવવામાં શીક્ષસુરી તથા મંતકને વચમાં લાવવાની કાંઈ જરૂર હોય નહિ. હજરત પેગંબર સાહેબે અર્જ-સ્તાનની જાહીલ કોમમાં પ્રથમ તવહીદનો ઉપદેશ કર્યો. લાખો મોકોએ તે મારે ખુલાસો માગ્યો. તે દરેકને આપવામાં આવ્યો. પછીના તાલુકે રસુલોએ પણ એજ માર્ગ પર પોતાનું મીશનરી કાર્ય અગાધ્યું. પરંતુ કોઈને પણ તે સમજ-

વામાં શીલસુરી તથા મંતક શીખવું જોઈએ તેમ જણાવ્યું
 નહિ. ઇસલામ એક સાદો તથા સરળ મઝહબ છે. અજ્ઞાનથી
 તે આલીમ સુધીને માટે તેના ફરમાનો બહુજ સરળતાથી
 સમજાવી શકાય છે. આજે આગા સાહેબના મુરીદોમાં બધી
 સંખ્યા એવી છે કે જેણે શીલસુરી તથા મંતકના શબ્દો
 વટીક સાંભળ્યા નથી. અલી અઃ ને વલીઅલ્લા કહેવા કે
 સહી અલ્લા કહેવાના સવાલના જવાબમાં શીલસુરી તથા
 મંતક શીખાને આવો એમ કહેવું એ જવાબ આપવાની
 અશક્તિ જાહેર કરે છે. અને વળી ખુશી તો એ છે કે,
 તેમના મુરીદોમાં આવી આવતની શીલસુરી તથા મંતક વિશે
 કશું પણ જ્ઞાન નથી. અમો પ્રથમ જણાવી ગયા તેમ તેવા
 હજારોના પરિચયમાં અમો આવી ગયા છીએ જેમાં જમા-
 તના મુખ્ય દારભારીઓ વટીક આવી ગયા, જે બાપડા
 શીલસુરીના ગંધખરેડાથી માઇલો દુર હતા. જેઓ સરકારના
 માનપાન તથા ચાંદો મેળવેલા તેઓ તો હજરત અલીને
 અલ્લા કહેવાની માન્યતાને હંબક જણાવી હસી કાઢતા હતા.
 અને વલીઅલ્લાની માન્યતાપર મુસ્તકીમ હતા. અમો
 અમારા મિત્રને એસેન્જ કરીએ છીએ કે, તેઓ પોતાની
 જમાતના કેળવાયેલા તથા માન ચાંદ પામેલા, કે જેમના માટે
 પોતાની જમાતમાં તેવા માણસો હોવાને મગરૂરી બતાવવામાં
 આવે છે તેવાના થોડાક નામોની ટીપ રજૂ કરવામાં આવે કે,
 જેઓ શીલસુરી તથા ફલમે મંતક શીખીને અલી વલીઅલ્લાની

માન્યતા તથા સહીઅલ્લાની માન્યતા પર આવ્યા હોય. અમેને અનુભવ છે અને વળી યકીને કામેલ છે કે તેવો એક પણ કેળવાયલો મેખર તેઓ રજુ કરી શકશે નહિ પણ માત્ર ફીલસુફી તથા ઇલ્મ મંતકની ડીગ્રીથી માઇલો દુર વસનારા આમજી ભામજીની હરોળમાં ઉભા રહી શકે તેવા રજુ થઈ શકે. આવા માણસોના લીટની કાંઈ જરૂર નથી. મીશનરી તલકશી લવજી જેવાને અમેએ સરકારી કોર્ટમાં બહુજ દસી જેવા છે જ્યાં તેમના ઇલ્મ ફીલસુફી તથા ઇલ્મ મંતક (બધુ ધાપેધાપ) ની કલાઈ ખુલી જવા પામી છે. પણ જે અમારા મિત્ર પોતાની જમાતના કેળવાયલા હજરત અલી અં ને વલીઅલ્લા કહેનારાનું લીટ માગતા હોય તો, અમે તેની લંબાણુ હારમાળા આપી શકીએ છીએ. વળી જે તેઓ ખોળઓ અસલથી અલી અલ્લા માનતા આવ્યા છે એમ કહેવાની હસી દાદવા જેવી જીદ કરતા હોય તો, તેવાં હજરો હજરોના નામોથી તેઓ જાણીતા છે. ખુદ પોતાના માતપીતા તથા ભાઈભાંડુઓ ખણુ એજ માળામાં પરાવાયલા છે. મતલબ કે અમારા મિત્રનો ફીલસુફી તથા મંતક બતાવવાનો ડોળ ઢમઢોલ માંહે પોલ કરતાં કાંઈપણ વધુ હેસીયત ધરાવતો નથી.

મરહુમ આગા હસનઅલી શાહે કીતાબો નામે “કનઝલ મસાયલ” તથા “મનહાજુર રીશાહ” છપાવી છે તેમાં “ખુદા એક, ઇમામ બાર, તેરમો, ઇમામ નથી અને કોઈ

કહે તો તે કાફર છે.” જણાવેલું છે જે કીતાબો અમોએ પોતે પણ જોઈ છે. જવાબમાં એમ જણાવવામાં આવ્યું કે “ધરાનમાં ઇસનાઅશરીનું જોર હતું, તેથી તેને કહેવામાં આવ્યું જે કીતાબ તું હાથે બનાવીને છપાવ, તો ઠીક, નહિતર જાન જશે. માટે તકીઓ રાખી છપાવી, તો તેથી શું થયું ?” અલગતા ધરાનમાં ઇસનાઅશરીઓનું જોર હતું અને આજે પણ છે: પરંતુ તેઓ કોઈ પણ પર ધર્મવાળા પર લેશ માત્ર પણ જુલમ કરતા નહિ હતા. લાખો પરધર્મના લોકો તે વખતે પણ ધરાનમાં વસ્તા હતા. અને આજે પણ વસે છે. પરંતુ તેમના પર કશો પણ જુલમ કરવામાં આવ્યો નથી અને આવતો નથી. બલકે આગા સાહેબ તો જુલમનો સ્વપને પણ વિચાર જણાવી શકે તેમ નથી, કેમકે જુલમની વાત તો એક તરફ રહી, પણ ઇનસાફ આગા સાહેબને નેહાલ કરી નાંખેલ છે. આગા હસનઅલીના પીતાને કોઈએ મારી નાંખ્યા, તે માટે સંખ્યા બંધ માણસોને પકડી ખુદ ત્યાંના શાહે સજાઓ કીધી અને મારી નાંખવામાં ખુદ શાહના પુત્રનો હાથ હતો એમ શાહને કાને વાત જવાથી શાહ ખુદ પોતાના શાહબદને ખંજર લઈ જાનથી મારી નાંખવાને દોડ્યા અને ઘણીજ મુશ્કેલીથી પોતાના ગુસ્સાને સમાવી શક્યા. આવી રીતનો નવશેરવાન આદીલના ઇન્સાફને પણ શરમાવી આપે તેવો ન્યાય આપીને પણ શાહ સંતોષ પામ્યા નહિ અને આગા હસનઅલી

શાહને પોતાની ખુબસુરત બેટી આપી દામાદ બનાવ્યા. અને લાખોની મીલકત આપવા ઉપરાંત કેટલાક પરગણાઓ ગીરા-સમાં આપ્યા. અને આગા સીદેખને પ્રથમ સુકી રોટી તથા છાશ માટે પણ મોકલતાજ હતા તેને કોથળા પરથી ઉઠાડી બાદશાહી સીંહાસન ઉપર બેસાડી આપ્યા આ સઘળી કષ્ટ-લાત તથા હકીકત ખુદ આગા હસનઅલી શાહે પોતાને હાથે “ ઇબરતે અફઝ ” નામના પુસ્તકમાં છપાવી છે અને તે હેવાત ખોળ તવારીખોમાં સઘળે સોનેરી અક્ષ-રોએ છપાઈ છે. ઇબરતે અફઝ પૃષ્ઠ ૪-૫ માં લખ્યું છે કે,

“ બાદશાહનો દીકરો જેના સ્વાધિનમાં કુલ્લે બાદશાહી અખ્તેયાર હતો, તેણે એવોના ઉપર જુલમ કરવામાં ભાગ લીધો હતો, તેના ઉપરે બાદશાહ ગુસ્સે થઈને કમર માંહેથી છરી કાઢી, હુમલો કરી પોતાની જગો પરથી ઉઠી ઉભા થયા અને ઘણાજ ગુસ્સાથી તેને ઝુનઝુલાવીને શરમાવ્યું કે ચાર પાંચ ખરાબ ગામડાઓ કે જે આગા માહમદખાન બાદશાહે કીરમાનની મીલકત પેટે એવણને આપ્યા હતા તે ઉપરે તેં કયા હુકમ અને જોરથી તેમાં દખલ કરવાની બે અદમી કરી. એ બાબતમાં અગર જે વાલેદ મરહુમે તેની ખતા બક્ષાવવાની સીધારસ નહિ કરી હતો તો, અલબત્તે ઝીલ્લે સુલતાન ઉપર મોટો સદમો આવી પડતો બાદશાહી અદલે અમેને જે કાંઈ તુકશાન થયું હતું તેના ઇલાજના બાબમાં તથા અમારા ઉપર જે વરસો, મહિનાઓ,

દહાડાઓ તથા ઘડીઓમાં જે કાંઈ દુઃખ ગુજર્યા હતા તે જે કાંઈ ખીગાડો થયો હતો તેને સુધારવામાં મોટી મદદ કરી. એટલુંજ નહિ પણ બુઝુર્ગીની પ્રકૃતિ તથા લાજમની મહેરબાનીઓ અખતેયાર કરવાથી દીલની ખુશીની સાથે સગપણની દોરી હલાવી, યાને પોતાની માનવંતી છોડીને આંખે દરવેશ નાતવાન સાથે પરણાવવાનો બોળે વાલેદ મરહુમ ઉપરે નાંખ્યો ત્યારે વાલેદ મરહુમે આ ખાસ ઇત્તિહાસની સાથે ઉજર વાલ્યો જે, રફીરી મેદાનમાં બાદશાહી ખેમાઓ દિભા કરવાને શું ઘટારત રાખે છે ને વળી જરૂર કરીને આવા બગડેલા વખતમાં મગર બાદશાહના ઝમીરે આફતાબ દીલમાં એ વિચારે એવો તો મુકામ કર્યો હતો કે, લગ્નના ખરચ વાસ્તે તેવીશ હજાર તુમન નગદ એટલે એક લાખને પંદર હજાર રૂપીઆ નગદ બાદશાહી ખજાના માંહેથી ઇનામ કર્યા અને આંખે રફીરને તમામ જાહેરત ખલકતમાં દામાદીથી સર અશરાફ કર્યો અને પોતાની હયાતી સુર્તમાં માહારી ઇજ્જતને દુરમતની રાંખવાલી બીજા હોમોટા માટા શાહબદાઓ કરતાં વધારે રાખતા હતા અને મોટાઓ તથા નાનાઓની બાબતમાં મારી સીશરસ કબુલ કરતા, એટલુંજ નહિ બલકે ઘણી મજલીસોમાં મારા સગપણ વિશે ફખર બયાન કરતા હતા અદલાહ તેઓને જખતના દરવાજાઓમાં મુકામ કરે. ” (ઇમરતે અફજન પૃષ્ઠ ૪-૫)

જો ઇરાનમાં ઇસનાઅશરીઓનો જીલમ હોય તો, શું આવો ઇનસાફ આગા સાહેબ કદી મેળવી શકતા હતા ?

અને કોથળાપરથી હાડી સીંદાસન ઉપર ખીરાજમાન થઈ શકતા હતા ? અને ખુદ શાહના દામાદ થઈ શકતા હતા ? અને પોતાને એક ખુણાના ગુમનામ કીનારાથી કાઢી નામ-વરીના મેદાનમાં લાવી શકતા હતા ? આવી સ્થિતિ વચ્ચે એમ ક્યા મુખથી કહી શકાય કે ઇરાનમાં એવા ઇસનાઅ-શરીઓ હતા કે જેમણે આગા સાહેબને “ ખુદા એક, ઇમામ બાર તેરમે ઇમામ નથી. અને કોઈ કહે તો તે કાફર છે ” એમ હાથે લખીને છપાવવાની ફરજ પાડી ? વળી આવી રીતે કોના તરફથી ક્યારે ફરજ પાડવામાં આવી તે વિશેના કશો પણ આધાર કે પુરાવોજ નહિ એ શું સુચવે છે ? જે ઇસનાઅશરીઓના થોફેથોફ ઉપદાર તથા એહસાનમાં દમાયલા, એમ કહે કે અમારાપર “ ખુદા એક, ઇમામ બાર-તેરમે ઇમામ નથી અને કોઈ કહે તો તે કાફર છે. ” એમ લખીને છપાવવાની એમણે ફરજ પાડીએ અચરજ પમાડનારી બાબત છે. મુઝાઈમાં હજુ પણ ફેટલાહ જુદો એવા હયાત છે કે જેઓએ નજરોનજર આગા હસન અલીશાહને મોગલોની મસજીદમાં નીમાજ પડતા તથા બાર ઇમામે-ચક્રિદ માસુમના નામ સાથે આમાલ કરતા જોયા છે. અને તેમના વખતમાં અને તેમનાજ ઉત્તેજનથી “ ગુલામ હુસેન છાપખાના ” માં “ બાર ઇમામ ચક્રિદ માસુમ ” ની માન્યતાવાળું ખોજ મઝહબી સાહિત્ય પ્રગટ થયું છે જેની હજારો કોપીઓ હજુ પણ લોકો પાસે મોજુદ છે.

મુંબઈના જમાતખાનામાં રમજનની તા. ૧૯-૨૧-૨૩ મી રાત્રીએ શમેકદરના આમાલ ખુદ આગા સાહેબ કરાવતા હતા. તેમાં ખુદ આગા સાહેબ બાર હમામોના નામો દરેક નામ દસ દસ વખત માથાપર કુરાન રાખીને પઢાવતા હતા. તે વાત ખુદ તેઓએ જવાબમાં કમુલ રાખી છે અને એમ કહ્યું છે કે “ તે (ઇસનાઅશરીઓના સાતમા ઈમામ મુસા કાઝમ) અમારા ભાયાત થાય અલખત અમારે તેને યદ કરવા જોઈએ ” એમ કહી વંધુ ભાર આપી જણાવ્યું કે “ શું અમે તમારા ખોજ સાડ તેને યાદ ન કરીએ ? અને ન યાદ કરીએ તો તે શા માટે ? ” આવી રીતના ભાર આપીને કરેલા ઇકરાને મી. વરતેજ ગલત સામેત કરવા મથે એ કાંઈ ઓછી નવાઈ જણાય નહિ મી. વરતેજ તમે કેવી રીતે એમ કહેવાને લપસી પડ્યા કે, રમજનની તા. ૧૯-૨૧-૨૩ મી રાત્રીએ મુંબઈના જમાતખાનામાં આગા સાહેબ શમે કદરના આમાલ કરાવતી વખતે પંજેતનનાજ નામો લેતા હતા ? અમે પુછીએ છીએ કે, આજે મુંબઈના જમાતખાનામાં રમજનની તા. ૧૯-૨૧-૨૩ ની રાત્રીએ શમેકદરના આમાલમાં શું માત્ર પંજેતન પાકનાજ નામ લેવામાં આવે છે ? જો તેમજ હોય તો તે આમાલોને જરા જણાવી આપશો કે જોથી, ખુદ તમારાજ મંડળના લોકો તમારી ઇમારતને તોળી જુએ અને તેના ટકા આંકી જુએ.

“ ઇબરતે અશજ ” નો એ ફકરો “ જે અશરી મજ-

હમને હાલમાં લોકો શાહ ઇસમાઇલ શરવીથી નીસબત આપ્યા કરે છે. હું તે ખાનદાનમાંથી બાકી રહ્યો છું. ” આપી તમારું એમ જણાવવું કે આગા હસનાબલીશાહે તકીયો તથા “ ઇસનાઅશરી ઇતકાદની બાબતને મનમુખ કરી છે ” અથવા તો અમાકિના કોઈ પણ જાહેર દેખાવની બાતીની સત્યતા ખોલી જોવા બલામણુ કરે છે કે, જાહરી મઝહબનો રીવાજ ચાલુ કરનાર શાહ ઇસમાઇલના વંશનો હું કુરઆનને હદીસુસ સકેલેન મુજબ બાકી રહેલો ઇસમાઇલી ઇમામ છું ” નો પોતા તરફનો ફકરો આપી, તેની મતલબ ઉપર લપસી જવાની જુદી તથા કોળા કલ્પિત નેમમાં સત્ય દલીલોની હાજરી વચ્ચે ફાવી શકે એ બની શકે નહિ. ઇમરતે અફઝનનો તમોએ જે ફકરો આપ્યો છે તે તો ઇરાનમાં ઇસનાઅશરી મઝહબનો રીવાજ આપનાર ઇસમાઇલી શરવી માટેનો છે. આ શાહ ઇસમાઇલ શરવી વંશના ઇરાનના ઇસનાઅશરી શાહે માંનો પહેલો તથા મુખ્ય છે તેની ઓલાદમાંથી પોતે હોવાને જણાવ્યું છે. વળી તમોએ આપેલા ફકરામાં “ જાહરી મઝહબ ” લખેલું છે અને જાહરી મઝહબ તે ઇસનાઅશરી મઝહબનું ખીચું નામ ગણાય છે અને ઇસમાઇલી મઝહબનું નામ કદી પણ જાહરી રાખવામાં આવ્યું હોય તેવું તમો પણ કદી સાબેત કરી શકશો નહિ. વળી ઇમરતે અફઝનનો જે ફકરો આપ્યો છે તે તદ્દન અધુરો અને તેના મુખ્ય વિચારને હિફાતી કે તેવો આપ્યો છે આ ફકરો પુરો ત્રણે પ્રમાણે છે.

“ જાશરી મજાલને હાલમાં લોકો શાદ ઇસ્માઈલ તર-
 “ ફથી નીસળત આપ્યા કરે છે (યાને જે હાલ ધણા
 “ એક અજાણ્યા લોકો કહે છે. : “ જાશરી મજાલને
 “ બારે ઇમામના કાનુન પર ” શાદ ઇસ્માઈલ સફવીએ
 “ રીવાજ આપેલો છે, પણ નહિ ઉપલા બાદશાહી વ
 “ હુસેની ખાનદાને રીવાજ આપેલો છે તે વાત ખરી છે
 “ હું તે ખાનદાનમાંથી બાકી રહ્યો છું. જે જોનારાઓ
 “ વિચારે અને હંડી નજર નાંખે તો જાણે. ”

નામદાર આગાસાહેબના સગાં સંબંધીઓ ફરી ગયાં
 અથવા તે ગુમરાહ થઈ ગયાં ” એમ કહેવું એ સત્ય વા-
 તને તોડી પાડવાથી એાછી જવાબદારીનું કામ નથી. ના-
 મદાર આગાસાહેબના બધાં સગાંઓ “ ઇસનાઅશરી ”
 છે, હાજી ખીખી વાળા કેસમા “ લેડી અલીશાહ ” યાને
 હાલના નામદાર આગા સાહેબના માતૃશ્રી, જેમને ખોજાઓ
 માતા સલામતના નામથી ઓળખે છે તથા નામદાર આગા
 સાહેબના ધર્મ પત્ની “ શમ્શુલ મુલક ” સુંબઘ હાઈ
 કોર્ટમાં સાક્ષી આપતાં પોતાને “ ઇસનાઅશરી ” જણા-
 વેલ છે. નામદાર આગાસાહેબના સસરા તે ખીખી શમ્શુલ
 મુલકના પીતા મરહુમ આગા જંગીશાહ જે નામદાર આગા
 સાહેબના કાકા પણ થાય છે તે “ ઇસના અશરી ” હોવાનું
 તેમના છપાવેલા રીસાલાથી સાબત છે તો એ રીતે નામ-
 દાર આગાસાહેબનાં સંબંધીઓને “ ફરી ગયા ” નથા

“ગુમરાહ” થઈ ગયા એમ કહી તમેજીએ ગુનાહે અઝીમનું ખેતર ખેડ્યું છે. અને નામદાર આગા સાહેબ પર અટલ ખોહતાન સમાન છે. આ ઉપરથી અમારા મિત્રે “કોણુ કહેછે રાંધેનો ધાં” કહી પોતાનીજ ગરદનમાં તોક પહેરી લીધો છે. આ રીતે નામદાર આગા સાહેબના સંબંધીઓનું અપમાન કરવા માટે અમેને બહુ લાગી આવે છે.

ઇસલામ તથા ઇસલામના બાનીઓને કત્તંક લગાડનારી મોજીઝા સંબંધેની અમારા મિત્ર મીં વરતેજીની ખુબી ન વગોવાય એમ મને લાગતું નથી.

તેઓ લખે છે કે:-

“ મોઝીઝો જોઈ ધમાન લાવતું, એ એક જહાલતનો
“ હિસાબ છે ”

ખુદતાલાએ સધળા પેગમ્બરોને પેગંબરીના એક પુરાવા તરીકે મોજીઝા આપ્યાની વાત ઇસલામની સધળી કીતાબોમાં મોજુદ છે. સધળા મુસલમાનોને અઝર છે. હજરત સાલેહની ઉંટણીનો મોજીઝો, હજરત મુસાનો ચંદ્રે યેઝા તથા અસાનો મોજીઝો, હજરત ઇબ્રાહીમનો અગ્નિમાં નહિ બળવાનો, હજરત સુલેમાનનો રથ હવામાં ઉડવાનો હજરત ઇસા મસીહનો મુરદા સજીવન કરવાનો હજરત મોહંમદ મુસ્તશા સં નો શકકુત્ત કમરનો તથા બીજા સંખ્યાબધ મોજીઝાનો હેવાલ કુરાને મજીદ તથા પ્રથમની આસમાની કીતાબમાં બરેસો છે. આવા હેવાલનો માટે એમ કહેવું કે

“ મોજીઝો જોઈ ઇમાન લાવવું એ એક જહાલતનો હિસાબ છે ” એ ખુદ તેવું કહેનારની જહાલત પુરવાર કરે છે. વહાલા બેરાદર ! તમે મોજીઝો જોઈ ઇમાન લાવવાની વાતને જહાલતનો હિસાબ જણાવો છો, તો તેથી તમે એમ કહેવા માંગો છો કે, મોજીઝો જોઈ ઇમાન લાવે તે તે જાલીલ ગણાય. તો મોજીઝો દેખાડનારને તમે શું કહો છો તેનો જરા પોતાના ગીરેબાનમાં કુખ નાંખી વિચાર કરો. ખુદાતાલાએ પોતાના પેગંબરોને મોજીઝા આપ્યા હતા તે તો તમે કુરાનેમજીદની આયાતો ટાંકી બતાવી સાબીત કરો છો, તો પછી ખુદાતાલાએ તેવી જહાલતના હિસાબને ઉત્પન્ન કરનારી વસ્તુ પોતાના પેગંબરોને અર્પણ કીધી છે તો શું (તાકિઝો ખીલ્લાહ) તમે ખુદા તથા તેના પેગંબરને જાલીલ જણાવી પોતાની જહાલત પર મોહોર છાપ કરાવો છો ! તમે સારી પેઢે યાદ રાખજો અને મલાહેદાપણના વિચારોને તજી સમજી લેજો કે, ખુદાતાલાનું કોઈપણ કામ હીકમત તથા સચ્ચાઈથી ખાલી નથી. અને મોજીઝા અર્પણ કરવા એ તેની મહાન હીકમતમાં શુમાર થાય છે. શાયદ કે તમે નેચરી થઈ ગયા છો અને તેથીજ તેના નીશામાં પોતાની લાકડીના રામઝુકો ફેંકો છો. વળી એ પણ શું તમે ભુલી ગયા કે, પેગંબરોનું કોઈ પણ કાર્ય ખુદાતાલાની મરજી વિરુદ્ધનું તથા તેની આજ્ઞા વિરુદ્ધનું હોતું નથી. બલકે તે જે કાંઈ

કહે છે તથા કરે છે તે ખુદતાલાની આરાધીજ કરે છે
 તો પછી શું તેઓએ લોકો જહાલતના હિસાબમાં દાખલ
 થાય તેવા મોજા દેખાડનાર વર્તન ચલાવી? નહિજો ખીલ્લાહ
 પેગંબરો તથા ઇમામોએ મોજા દેખાડી શું જહાલતના
 હિસાબમાં ઇમાન લાવનારાઓ ઉમા કીધા? અથવા તો
 તેવાં વર્ગની ભરતી માટે દોશીશ કીધી એમ કહો તમોએ
 પોતાના ઇમામને ધોષ નાખ્યું છે. માટે તમેને સબ્બાર
 છે કે મુસલ ઉતારી તહારતથી જામે મસજીદમાં જઈ
 નવેસરથી કલમો પઢી મુસલમાન થાઓ. અરે શું તમે
 તમારા સતપંથ શાસ્ત્રને પણ ભુલી ગયા કે, તેમાં 'મોજા
 દેખાડીને મુસલમાન બનાવ્યાની વાતો હામેદામ લખી છે.
 ખીર શમશે તો કંચના આદશાદના છોકરાને મરી ગયા
 પછી જીવતો કીધો હતો. અને સુરજને સવાનેજપર બો-
 લાવી તેની ગરમીથી માછલી શેકી પોતાની બુખ મટાડી
 હતી. અમે તે સતપંથ શાસ્ત્રનું એક પણ પુસ્તક એવું
 નથી જોતા કે જેમાં મોજાની વાત ન જણાવી હોય
 બહુકે પીરોએ વટીક મોજા દેખાડી લોકોને ઇસલામમાં
 લીધાછે. તમારા ગોડીયા લોકોએ, હમણા કે પહેલાં, જે જે
 સતપંથની હિમાયત કરવામાં ચોપડીઓ રચી છે તેને
 જરા જોઈ. જાઓ વળી તેને મોલાઅલી તથા પેગંબર
 સાહેબના મોજાના લખાણથી ભરપુર જોઈ, ગેરતથી કામ
 લેશે અને વળી જ્યારે તેવાં પુસ્તકો છાપવાની તમારી જ-

માતની મુખ્ય મંડળીએ પરવાનગી આપી જોશે ત્યારે તમેને ધાશકો પડ્યા વિના રહેશે નહીં. આવી સ્થિતિ વચ્ચે તમેને એમ જણાવવું કેમ સુઝ્યું કે “ મોજીએ જોઈને ધમાન લાવવું એ એક જહાસતનો હિસાબ છે ! આવું હડહડતું જુદાણું ! અને તે પણ છાપરે ચઢીને !!

જે તે પેગંબરના સમયમાં લોકોએ તેઓની પાસે મોજીમાં માગ્યા હતા અને તેઓને તે આપવામાં આવ્યા હતા. તેવીજ રીતે કોઈ પણ અજાણ્યા માણસે, તેમને એવી વાત કહી હોવી જોઈએ કે નામદાર આગાસાહેબ ધમામ છે તેથી ખાત્રી કરવા માટે અથવા તો જો તે વાત તેવીજ હોય તો, તે જણી તે પર ઇતખાર લાવવાને મી. સુલેમાન વાલજીએ “ આપ ધમામ છો તો અમેને મોઅજીએ દેખાડો અને તે પણ ફક્ત એકજ ” પણ મી. સુલેમાન વાલજી પોતાનો હેતુ પાર પાડવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા અને આગા સાહેબે માત્ર “ મોઅજીએ તો રસુલ દેખાડતા હતા. હું કાંઈ રસુલ નથી ” કહી ચોખવટ જણાવી, કે મોઅજીએ તો રસુલ દેખાડે, હું કાંઈ રસુલ નથી. મી. સુલેમાન વાલજીની એવી માન્યતા હતી કે જે ધમામ હોય તે મોઅજીએ દેખાડતા હતા અને “ ધમામ જાફર સાદકે ધણા મોઅજીએ દેખાડેલ છે ” એમ જમાતમાં પડતા ઈસ્તાના હવાલાથી રજુ કર્યું છે. પણ આગા સાહેબનો જવાબ એ છે કે ધમામ હોય તે મોજીએ ધરાવે નહિ. જ્યારે સુલેમાન વાલજીએ ધમામ મોઅજીએ બતાવતા

હતા અને ઇમામ બશર સાહેબે ઘણા મોઝજા દેખાડ્યા હતા એમ જવાબ આપ્યો, ત્યારે નામદાર આગા સાહેબે કબુલાત આપી, કે હું મોઝજો દેખાડી શકું છું અને તેથી પોતાના પ્રથમના જવાબને રદ કરી ખુલાસો કર્યો કે, ઇમામ મોઝજો દેખાડી શકે છે, પણ પોતે મોઝજો દેખાડવાની શા કારણથી ના પાડે છે તે માટેનો માત્ર ખુલાસો ઘણીજ સફાઈથી કરે છે અને પોતાની ઇમામતના પાવરથી ઇસ્મે મંતક તથા માઅરેફતની રૂએ જવાબ આપે છે કે “તમેને કાંઈ ખબર નથી ખુદા કુરાનમાં ફરમાવે છે કે મેં જન્મ તથા જહન્નમ પેદા કરીધી છે અને તે બંને બરાશે, તો હું અગર મોઝજો બતાવું તો, સરવે ઇમાન લાવે અને સઘળા જન્નતમાં જાય અને જહન્નમ ખાલી રહે, તો ખુદાનો કોલ ખોટો ઠરે.” આ ઉપરથી નામદાર આગાસાહેબ સુલેમાન વાલજની ભુલ બતાવે છે કે ખુદાતાલાએ એ વાત નક્કી કરી લીધી છે કે, જન્નત તથા જહન્નમ બંને બરાશે અને તે તે પ્રમાણે બરાબ માટે હું મોઝજો દેખાડી શકતો નથી. જે મોઝજો દેખાડું તો સઘળા લોકો ઇમાન લાવે અને માત્ર જન્નત બરાબ અને દોઝખ ખાલી રહે અને તેથી ખુદાતાલાએ જે બંને બરાવવાનો ઠરાવ કરી કીધો છે તે ખોટો ઠરે. કે જે ઠરાવ આગાસાહેબ ખોટો ઠરાવવા માગતા નથી. ખુદાતાલાનો કોલ જુડો નહિ થવા દેવા માટેની કાળજી ઘણીજ વખાણુને પાત્ર છે.

આગાસાહેબના કલામમાં હીકમત બર્યાનું ઘણુંજ સરસ રીતે સુલેમાન વાલજીને આપેલા એ જવાબથી સાબીત થાય છે કે જેઓ આપને (આગા સાહેબને) ખુદા કહે છે “ તેઓ નરક ખાય છે ” આ જવાબ આપીને પોતાના અજ્ઞાન મુરીદોમાં જે આપને ખુદા માનવાની ગેરસમજીતી દાખલ થઈ ગઈ હતી તેને તોડી પાડી છે અને હિદાયતના સાધનરૂપ તે જવાબને આગાદ બનાવી દીધો છે અને તે માટે સવાલ પુછનારાઓને સંતોષ નહિ થયો હોય એમ અમો માનતા નથી; બલકે ખુદ અમો તે માટે નામદાર આગા સાહેબના બાલેબાલ આભારી છીએ. તેમને ખુદાતાલા જઝાએ ખેર આપે કે, બદુલ હક, વાત રજુ કરી આપી છે.

જે વર્ષ પછી મોઅજીઝો જતાવે તો સઘળા લોકો ધમાન લાવે અને દોઝખ ભરાય નહિ અને તેમ થતાં ખુદાતાલાનો તેને ભરવાનો નિર્ણય ખોટો ઠરે. નામદાર આગાસાહેબે ખુદાતાલાનો કુરાનમાં નિર્ણય છે એમ જે જણાવ્યું છે તેમાં પણ ઘણી હીકમત તથા ખુબી સમાવેલી અમો તો માનીએ છીએ અને એકંદર જવાબો ઇલમે શીલસુશી, ઇલમે મંતક તથા મારફતથી ભરેલા અને ધમામતના પાવરથી અપાએલા હોવાનું અમારા મિત્ર મી. વરતેજ અમોને જણાવે છે તે માટે તેમનો પણ અમો ઉપકાર માનીએ છીએ અને તેમના પ્રયાસથી ઘણા સાદા લોકોના ધમાનો ખરાબ નહિ થવા પામે એમ અમોને જણાય છે અને તેથી મી. વરતેજ પણ

સવાળના ઝોછા હકદાર થતા નથી.

હવે અમારે આ રામ કહાણીને વધુ નહિ લંબાવવી જોઈએ. પણ મી. વરતેજ સવાલ પૂછનારાઓ ઉપર શાટે નારાજ થયા, તેનું કાંઈ પણ કારણ અમે સમજી શક્યા નથી અને તેઓને “ મુનાફક ” શબ્દથી કેમ યાદ કરી ગયા તે અજ્ઞાન જોવી બાબત છે. જે લોકો પોતાના ખીરો મુરશીદને “ હજરતઅલી અઁ ને ખુદા કહેવા કે નહિ ” “ કેટલાકો અલી અલ્લાહ કહે છે અને કેટલાકો અલીયુન વલીયુલ્લા કહે છે તેથી મુઝાવું પડે છે માટે અમને મારફત બતાવો. ” “ ઇમામના બારામાં શક છે તો આપ રાજી હોતો ખુલાસો કરશો ” વીગેરે વીગેરેના પોતાના મનનું સમાધાન પામે તે માટેના સવાલો પુછે, તેને મુનાફક કેમ કહી શકાય? જો મી. વરતેજ એમ માનતા હોય કે, પૂછનારાઓએ તોછડી બાબા વાપરી હશે અને તેથી મારે ગુસ્સે થવુંજ જોઈએ; તો તે વાતમાં પણ કાંઈ માલ નથી; કેમકે પૂછનારાઓ વિવેક તથા સમ્યક્તાની પુરતી કાળજી રાખીને પ્રશ્નો પૂછતા હતા. આગા સાહેબને કોઈ ઠેકાણે “ આપ ” શબ્દ સિવાય સંબોધ્યા નથી. “ આપની પાસે મહારી અરજ છે જે મને ઇમામના બારામાં શક છે તે આપ રાજી હોતો ખુલાસો કરશો. ” “ જો આપને જવાબ દેવામાં વાંધો હોય તો, હું જળસાધથી ખુલાસો માગતો નથી ” વીગેરે વીગેરે સવાલો વિવેક તથા સમ્યક્તાની અંતિમ સીમા નથીના છે. આ ઉપરથી ત્રાંચક

જર્મ જોઈ શકશે કે, સવાલ પુછનારાઓ ઉપર ગુસ્સો થવાનું દારણુ ખીલકુલ રહેતું નથી. બદ્દે સવાલ પુછનારાઓએ બધું મોટું દીલ બતાવી પોતાના ગુસ્સાને સમાજો છે. જવાબમાં ગુસ્સાથી મુખ ફેરવી લેવામાં આવ્યું; તેથી સવાલ પુછનાર આગાસાહેબનો ગુસ્સો શમાવવા કહે છે કે “ આપને જવાબ દેવામાં વાંધો હોય તો, જબરાઈથી ખુલાસો માગતો નથી ” એટલું કહીને ખુલાસો ન મળે તો પણ કાંઈ નહિ તેમ માની નીચે બેસી જાય છે “ તમે એવકુદ છો ” એ જવાબ અલગતા તેમને ગુસ્સાનું દારણુ આપનાર હતો પરંતુ પોતાના પીરો મુરશીદ આગળ તેઓ સહનશીળતાની દીવ્ય મૂર્તિઓ રૂપ રળુ થયા હતા; તેથી કાંઈ પણ અવિવેક તો તેમનાથી બની શકે તેમ ન હતો. આ એકંદર હકીકત બોલતાં મી. વરતેજીનું સવાલ પુછનારાઓ ઉપર નારાજ થવું તદ્દન હસી કાઢવા જેવું અને પોતાના સ્વાર્થના નિષ્ઠામાંજ તે થઈ જવા પામ્યું હશે એમ અનુમાન કરી શકાય છે. અને આ બાબત ઉપર મી. વરતેજી ફરીથી વિચાર કરશે અને જો તેમને પોતાની ભુલ જણાય તો પોતાના વિચારો સુધારશે એમ હિદાયત કરીએ તો મુનાસબ છે.

હવે અમે અમારા મિત્ર વરતેજીની મિત્રાચારી વિષે ટુંક વિવેચન કરી આ રીસાલાને સમાપ્ત કરવા માગીએ છીએ. કીલવા ખાતે સવાલો પુછનાર બોળ શરીફ નુરમાહમદ મુલેમાન મીમજી. મુલેમાન વાલજીહતા. જવાબ આપનાર નામદાર આગા

સાહેબદત્તા. આગાસાહેબના મુરીદોએ પોતાના પીરો મુરશીદને
 ધાર્મિક બાબતમાં દેટલીક શંકાઓનું સમાધાન કરવાને પુછ્યું
 હતું. અમારા માસિકમાં તે સવાલ જવાબ પણ પુછનાર તર-
 ફના આવેલા છપાયા હતા. વળી જવાબોમાં ઇસ્મે શીલસુરી,
 ઇસ્મે મંતક, હીકમત, ખુશ્મી, હિદાયતનું સાધન, ઇમામતનો
 ચમત્કારિક પાવર, પુછનારના મનનું સમાધાન વીગેરે સમા-
 ઝોલું અમારા મિત્રે જાહેર કરેલું અને તેવી બાબતને
 અમેએ નુરે હિદાયતમાં પ્રગટ કરી, તેવા હિદાયતના સાધન
 રૂપ વિચારોને ખુદાની ઇચ્છાથી અમેએ પ્રગટ કીધા, તેથી
 અમેા અમારા સબંધ પુરતી બાબત માટે દરેક ધન્યવાદના
 અધિકારી થઈ શકતા હતા અથવા તો અમેાને કાંઈ વતા-
 વવામાં નહિ આવવા જોઈતા હતા છતાં પણ અમારા મિત્રે
 અમેાને પણ શાલ પામરી આપવાની કૃપા કીધી, તેને અમેા
 મિત્રાચારીની ભેટ સોગાદ માનતા હઈશું એમ તેઓ ધારતા હશે
 અને મિત્રાચારીનો હક અદા કરવાને આવીને ભેટ સોગાદ તેઓએ
 અમેાને આપવાને મોકલાવી લાગે છે; પરંતુ જ્યારે અમેા
 જોઈએ છીએ કે આવી ભેટ સોગાદની જાણસેનો અમારા
 મિત્રે વેપાર આદર્યો છે અને તેથી તેમને પોતાનો વેપાર
 ખીલવવા માટે આવા માલની વધારે જરૂર રહેતી હશે.
 થોડા માલથી આજકાલ વેપારમાં શાવી શકાતું નથી, અને
 માલના મોટા મોટા ગોડાઉનો તૈયાર રાખવા જોઈએ છીએ
 તો, અમેા પણ અમારા મિત્રની મિત્રાચારીને દ્રષ્ટી મર્યાદામાં

રાખતાં, તેમના માલના સ્ટોકમાં કમીપણ આવેલું જોવા ઈચ્છતા નથી અને જો ઇચ્છીએ તો અમોએ મિત્રાચારીનો હક બજાવ્યો નથી એમ બની જાય છે માટે અમો અમારા તે વિદ્વાન તથા ઇલ્મ શીલસુશી, ઇલ્મ મંત્રક, મારહતવીગે-રમાં ઉંધે કોડીએ છલોછલ બરપુર થયેલા મિત્રને, તે બેટ સોગાદ પાછી મોકલીએ છીએ અને ઉપરના દારણને લઈ તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. અને તેમ કરી એક મિત્ર તરીકેની ધરજી અદા કરી, મિત્રની ખેલતરી માંડ મળેલા અવકાશ માટે ખુદાતાલાનો શુકર ગુજરીએ છીએ.

અમારા આ મિત્રે ખોળ પંથ દર્શાવે બા. ૮ મો ના અમારા રચેલા પુસ્તકના પ્રતિત્પરમાં દુઆના દુશમનને ઝ-ટકો અને શીતુરી ફતવાને ફટકો નામક ચોપડી રચી, તેમાં ખોતાની આ સવાલ જવાબની ચોપડીમાં તેનો કડક બાપામાં જવાબ આપ્યો છે અને તે જવાબને તેઓ “દંદાંશીકન” જવાબ સમજી બેઠા હતા, પરંતુ જ્યારે અમોએ તે પુસ્ત-કનો વિનય તથા વિવેકથી જવાબ ‘દાવતે ઇમાન નામની ચોપડી લખીને આપ્યો ત્યારે આ ચોપડી (હાજર ઇમામની હીદાયત)માં તેમના તરફથી “બાપાનું કડકપણું કુદરતી નીકળી જવા પામ્યું છે” એમ તેઓએ વ્યવહાર સ્વીકાર કર્યો, જો કે તેમાં તેઓએ કરેલા ઇકરાર પ્રમાણે અમલ નથી કર્યો એમ અમોને લાગે છે; પરંતુ બનવા જોગ છે કે, અમો અમારા મિત્રની બાપાને તોળી જોવામાં ભુલથાપ

ખાઈ ગયા હોઈએ અને તેથી અમેને તેમના ઇકરાર પ્રત્યે ધણું માન ઉત્પન્ન થાય છે.

વળી તેઓ “ દુઆના દુશમનને ઝડકો ” નામક પોતાના પુસ્તક માટે પોતેજ સરટીરીકેટ આપે છે. બીજાઓએ કોઈએ નહિ આપ્યું, તેથી શું કરે! પોતેજ આપીને દીલશાદ કીધું કે—

“ અમેએ આપેલા (દંદા શીકન) જવાબો જેનો વળતો જવાબ મી. કાળા આપવાનું મળ્યું નહિ ધરાવતા હોવાથીજ તેમના ત્યાર પછીના પ્રગટમાં આવેલા લેખમાં દાઈ પણ સીધી રીતે લખી શકતા નથી. એમ સાબીત થાય છે અને તેવીજ ગણતરી અમેએ મજકુર જવાબ લખતી વખતે એવડક રીતે બતાવી હતી તે ખરી પડેલ છે.” એમ લખી પોતેજ મનમાં ખુશી થયા હતા, પણ અમે અમારા મિત્રને લુલ યાપમાં પડી ગએલા જોવાને ઇચ્છતા નહિ હોવાથી, અને ઇચ્છીએ પણ કેમ ! મિત્રાચારીની ફરજે અમેને લાચાર કીધા તેથી તે લુલની દુસ્તી અમેએ “ દાવતે ઇમાન ” ની ચોપડી લખીને કરી આપી અને એ રીતે અમેએ મિત્રાચારીની ફરજ બજાવી સંતોષ માન્યો અને અમારા મિત્રને જે જે ગીહરાંને માર્ગે ચડી જવું પડ્યું હતું તેને ત્યાંથી ખસેડીને વાટમાર્ગ પર અમેએ ચડાવી દીધા અને હવે અમેને ખાતરી છે કે તેઓ માર્ગે લુલશે નહિ અને ઠોકરો પણ ખાશે નહિ જો તેમ ન કરી આપીએ તો પછી અમે મિત્રેજ શાના કહેવાઈએ !

એદલજી ધનજી કાખાના લખેલા પુસ્તકો.

રાધાકૃષ્ણના પુસ્તકોના ખંડનો:

આગાખાની ખુદાઈનો જવાબ	૧-૦-૦
પચીસ સવાલોના જવાબો	૦-૩-૦
ખુદશી ચીદીનો જવાબ	૦-૫-૦

હાશમ બોધાના પુસ્તકોના જવબો.

તોહફે ઇસમાઇલીઆ	૦-૮-૦
અસલિયાતે ખોજનુ ખંડન	૦-૮-૦
ખોજ પંચ દર્પણુ ભા. ૧ થી ૮	૮-૦-૦

આર્ય પ્રકાશના ખંડનો,

આર્ય પ્રકાશની અજ્ઞાનતાનું ખંડન ભા. ૧-૨-૩	૧-૨-૦
દયાનંદ પંચ દર્પણુ	૦-૬-૦

વરતેજની પોલના પુસ્તકો.

દાવતે ઇમાન	૦-૩-૦
કીલવાના સવાલ જવાબ	૦-૪-૦
ઇમામ કેવો જોઈએ	૦-૪-૦

કાસમઅલી લખાલાઈને જવ.મ.

ઇસમાઇલીમાંથી બાબી	૦-૧-૦
અસલ ખોજ ઇસના અશરીજ	૦-૧-૦

ખોળ કેસના પુસ્તકો.

આગાખાન કેસનો ફેસલો	૧-૮-૯
નુરખાદનો કેસ બા. ૧-૨-૩	૧-૨-૦

ખોળ ઉત્પત્તિના પુસ્તકો.

આગા જંગીશાહનો રીસાલો	૦-૪-૦
ખોળ કોમની તવારીખ	૨-૮-૦
ખોળ ઉત્પત્તી	૦-૩-૦
ગુપ્ત પંથકા શુજરા	૦-૩-૦
દરજ કોમના અકાવદ	૦-૩-૦
ખોળ સર્વ સંગ્રહ	૧-૦-૦

બાતીન્યા મતના પુસ્તકો.

હસન મિન સખ્યાહ	૦-૧૦-૦
શીરોમે બરી	૧-૮-૦

પરચુરણ ખોળ પુસ્તકો.

કરમાલીનું કીસમત	૧-૦-૦
ખોળ ખુન આરોપ	૦-૪-૦
ખોળ કોમને સુધારો	૦-૨-૦

હસલામી સુધારાના પુસ્તકો.

સર સધવદ એહમદના લેખો બા. ૧-૨	૨-૦-૦
સર સધવદ એહમદ	૦-૬-૦

મુસદ્દામે હાલી	૧-૪-૦
ધસલામીઓને હીન્દને ઠપકો	૦-૪-૦
ઉમ્મતનો વિલાપ	૦-૧-૦
અસ્લાહની ઓળખાણ	૦-૨-૦
ઓલાદના હકો	૦-૪-૦
ધસલામી હકો	૦-૨-૦
મોહરમની ખુખીઓ	૦-૬-૦
મુસલિમ સદ્વર્તન બા. ૧-૨-૩-૪	૦-૮-૦
જસ્ટીસ અમીરઅલી	૦-૨-૦
નવાખ મોહસીનુલ મુલક	૦-૨-૦
કેળવણીની હદીસો	૦-૦-૩
ઓરંગઝેબનું લેકચર	૦-૦-૩
આદાતે રસૂલ	૦-૦-૩
હજરત મોહમ્મદ	૧૦-૮-૦
મેરાતલ ઓરસ	૦-૨-૦
મીરજ દખીર અનીસ	૦-૨-૦

ધસનાઅશરી મતના પુસ્તકો.

ચેરાગે ધસનાઅશરી	૧-૦-૦
ધસનાઅશરી આરસી	૧-૮-૦
ધસનાઅશરી તવારીખ	૧-૦-૦
ધસનાઅશરી મઝહબની ખુખીઓ	૧-૦-૦
ધસલામી સીતારો	૦-૩-૦

હસલામી નમુણ પુસ્તકો.

મુદ્દતાં દેખાણ

૦-૪-૦

અમુ દુલામાના લતીફ

૦-૨-૦

સતપાથના પુસ્તકો.

સતપંથ શાસ્ત્ર ભા. ૧ લો

૧-૬-૦

ઘટપાટની ધુઆ

૦-૪-૦

લખો—એદલત વનત કાળા.

અમરેલી—કાળિયાવાડ,

નવાં પુસ્તકો છપાય છે !

ક્રમામ કેવો જોડાએ—સાચા ક્રિમિઓ જગતપર
કેવા આશીર્વાદરૂપ છે અને બનાવટી ક્રિમિઓ કેવા
ખોળારૂપ છે તે અને બાબતોની સંખ્યાબંધ હલીલો
સાથે, નાચકબામાં કુદકણું કરનાર મી. વરનેછના
ગીથરે હાલ એતરાજોતું પોકળ કીમત ચાર આના.

તુસેરીની હાલીલાઈ—મી. અલીમામદ જાન-
માહમદ યુનારાએ પોતે તુસેરીની માન્યતા સ્વીકારી
તેના પ્રચાર ખોળા કામમાં ચાલુ કરવા કાચીસ કાખી.
તેના કામને તેના શીર્ષબિર્તા અકાયદોથી બચાવી લેવાનું
તુસેરીઓના વિચારો તથા અકાયદોની ઇસ્ત્રામી તપા-
રીઓ તથા ઇસ્લામી શાસ્ત્રથી પોકળતા બખુલી
આપી છે. કીમત ચાર આના.

લખો:—

એદલજ બનજ કાખા

અમરેલી-હાલીઆવાડ

